

Rasové a etnické předsudky v postojích sociálních pracovníků

Lenka Michnová

Bakalářská práce
2012

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lenka MICHNOVÁ**
Osobní číslo: **H09123**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Rasové a etnické předsudky v postojích sociálních pracovníků**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti multikulturní výchovy, předsudků, stereotypů, sociální práce.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

GIDDENS, A. Sociologie. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.

KOPŘIVA, K. Lidský vztah jako součást profese. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-181-6.

PRŮCHA, J. Multikulturní výchova: Příručka (nejen) pro učitele. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-866-2.

ŠIŠKOVÁ, T. Výchova k toleranci a proti rasismu. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-285-8.

ÚLEHLA, I. Umění pomáhat. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-86429-36-9.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. listopadu 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

4. května 2012

Ve Zlíně dne 12. ledna 2012

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně ...19.4.2012.....

.....Michalora' Linka.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací.

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce je věnována rasovým a etnickým předsudkům v postojích sociálních pracovníků. V teoretické části jsou objasněny a vysvětleny základní pojmy jako jsou postoje, předsudky, stereotypy, xenofobie, rasa, rasismus, multikultura, multikulturní výchova a pojmy z oblasti sociální práce.

Druhá praktická část je zaměřena na kvantitativní pedagogický výzkum, který byl proveden dotazníkovou metodou. Výzkum se zabývá otázkou předsudků v postojích sociálních pracovníků v závislosti na délce praxe. Získané výsledky jsou prezentovány prostřednictvím tabulek a grafů.

Klíčová slova: postoje, předsudky, stereotypy, multikulturní výchova, rasa, rasismus.

ABSTRACT

This bachelor work is dedicated to racial and ethnic bias in the attitudes of social workers. In the theoretical part are clarified and explained basic concepts such as attitudes, prejudices, stereotypes, xenophobia, race, racism, multiculturalism, multicultural education and concepts of social work.

The second part is focused on teaching quantitative research that was conducted by questionnaire. The research addresses the issue of prejudice in the attitudes of social workers, depending on the length of practice. The results obtained are presented through tables and graphs.

Keywords: attitudes, prejudices, stereotypes, multicultural education, race, racism.

Poděkování:

Ráda bych touto cestou poděkovala panu Mgr. Jakobovi Hladíkovi, Ph.D., za jeho vedení, odborné rady a podněty.

Dále bych chtěla poděkovat své rodině za jejich trpělivost a podporu při mém studiu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 MULTIKULTURALISMUS	12
1.1 MULTIKULTURALISMUS	12
1.2 MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA.....	13
1.3 RASA, ETNIKUM A NÁRODNOSTNÍ MENŠINY	13
1.3.1 Rasa	13
1.3.2 Etnikum, etnicita, etnické vědomí.....	14
1.3.3 Národ, národnost, národnostní menšina	15
1.4 ROMOVÉ, VIETNAMCI, UKRAJINCI.....	17
1.4.1 Romové	17
1.4.2 Vietnamci	20
1.4.3 Ukrajinci.....	22
2 SOCIÁLNÍ PRÁCE	24
2.1 POMÁHAJÍCÍ PROFESE	24
2.1.1 Osobnost pomáhajícího	25
2.1.2 Role pomáhajícího pracovníka.....	26
2.2 SOCIÁLNÍ PRÁCE.....	27
2.2.1 Sociální pracovník a kompetence sociálního pracovníka.....	28
2.3 POSTOJE A HODNOTY V SOCIÁLNÍ PRÁCI	29
2.3.1 Postoje	30
2.3.2 Stereotypy a předsudky	30
2.3.2.1 Předsudky.....	31
2.3.2.2 Stereotypy	32
2.3.3 Etnocentrismus a xenofobie	32
2.3.3.1 Etnocentrismus.....	33
2.3.3.2 Xenofobie.....	33
2.3.4 Rasismus, rasová diskriminace a rasové násilí.....	34
2.3.4.1 Rasová diskriminace	34
2.3.4.2 Rasové násilí	35
2.4 ETIKA A ETICKÝ KODEX SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ.....	35
2.4.1 Etický kodex sociálních pracovníků.....	36
II PRAKTICKÁ ČÁST	38
3 PEDAGOGICKÝ VÝZKUM	39

3.1	VÝZKUMNÝ PROBLÉM	39
3.2	VÝZKUMNÉ CÍLE.....	39
3.3	DRUH A METODA VÝZKUMU	40
3.4	HYPOTÉZY.....	40
3.5	VÝZKUMNÝ SOUBOR	42
3.6	ZPŮSOB SBĚRU A VYHODNOCENÍ DAT.....	42
4	VÝSLEDKY VÝZKUMU.....	43
4.1	ZÁKLADNÍ INFORMACE O RESPONDENTECH	43
4.2	VYHODNOCENÍ OTÁZEK DOTAZNÍKU	44
4.2.1	Obavy ze ztráty společenské prestiže v důsledku rasových předsudků.....	45
4.2.1	Předsudky vůči adopci dětí z minoritních skupin	45
4.2.2	Předsudky v mezilidských kontaktech	46
4.2.3	Vztahy na pracovišti	47
4.2.4	Postoje vůči zneužívání sociálních dávek menšinových skupin obyvatel	48
4.2.5	Přínos menšinové kultury pro majoritní společnost.....	49
5	OVĚŘENÍ HYPOTÉZ.....	51
5.1	VYHODNOCENÍ ROZDÍLU MEZI PŘEDSUDKY V POSTOJÍCH SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ V SOUVISLOSTI S DÉLKOU PRAXE.....	51
5.2	VYHODNOCENÍ ROZDÍLU MEZI POSTOJI PRACOVNÍKŮ MĚSTSKÝCH ÚŘADŮ A ÚŘADU PRÁCE.....	52
6	SHRNUTÍ VÝZKUMU	54
	ZÁVĚR	56
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	58
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	60
	SEZNAM GRAFŮ	61
	SEZNAM TABULEK.....	62
	SEZNAM PŘÍLOH.....	63

ÚVOD

Za téma své práce jsem si vybrala předsudky v postojích sociálních pracovníků. Důvodem tohoto výběru je skutečnost, že jsem před mateřskou dovolenou pracovala jako sociální pracovníce na Městském úřadě Veselí nad Moravou, odboru sociálních věcí a zdravotnictví. Tuto profesi jsem vykonávala deset let a po ukončení rodičovské dovolené bych se k ní ráda vrátila.

Sociální pracovníci neustále pracují s lidmi, kteří se ocitli v tíživých životních situacích. Tito lidé se velmi často od ostatních lidí určitým způsobem odlišují, ať už je to jejich zařazením ve společnosti, barvou pleti, příslušností k národnostním menšinám nebo různým náboženským skupinám. Proto se také předpokládá, že sociální pracovník bude mít určité osobnostní předpoklady pro výkon své profese, kladný vztah k lidem, pozitivní přístup, příjemné vystupování, smysl pro spravedlnost, pochopení, schopnost naslouchat, mlčenlivost a především, že bude ke všem lidem přistupovat bez rozdílu.

Naše země je multikulturní společností, ve které stále roste počet různých etnických a národnostních menšin, které se od majoritního obyvatelstva liší svým vzhledem, kulturou, zvyky či tradicemi a náboženstvím. Myslím si, že v souvislosti s touto skutečností, stále častěji na povrch vyploouvají předsudky a nedůvěra až nenávisť k lidem jiných národností. Celkové společenské mínění je značně ovlivňováno mediálně zviditelňovanými kauzami, které jsou kvůli vyšší sledovanosti prezentovány často zkresleně a nepřesně. Zdůrazňují zejména situace, v nichž se poukazuje na nejrůznější prohřešky, ať už vůči jedincům či celé společnosti. Je-li pak aktérem člověk jiné barvy pleti či národnosti, je nasnadě, že většinou společnost si negativní dojmy z tohoto jedince spojí s celou menšinovou skupinou.

Jako sociální pracovníce jsem s různými menšinami a národnostními skupinami obyvatel velmi úzce pracovala a řešila jejich problémy. Často jsem se také musela vypořádat s negativní diskriminací, která se většinou týkala romských spoluobčanů. Samozřejmě záleželo na tom s kým, a co jsem řešila. Spousta „bílých“, kteří něco řeší na sociálních odborech a není jim vyhověno, tak jak by si představovali, s oblibou říkají: „Kdybych byl/a cikán, tak dostanu všechno“. Naopak romští spoluobčané prohlašují: „Protože jsem cikán/ka, tak jsem to nedostal/a“. Je celkem zbytečné těmto lidem vysvětlovat, že člověk rozhoduje podle určitého zákona, který je pro všechny stejný. Já sama jsem se nikdy nesetkala s projevy nepřátelského či rasistického chování sociálních pracovníků vůči zástupcům ji-

ných národnostních etnik či menšin. Je nesporné, že povolání sociálních pracovníků je psychicky velmi náročné. Při výkonu své profese neustále řeší problémy jiných lidí, čímž jsou velmi silně ohroženi stresem, vyčerpáním a syndromem vyhoření, což může vést k určitým odchylkám v jejich chování a jednání.

Cílem mého výzkumu je zjistit, jaké postoje zauímají sociální pracovníci k vybraným národnostním menšinám. Chtěla bych především posoudit, jestli existuje vzájemný vztah mezi délkou výkonu profese sociálních pracovníků a rasovými či etnickými předsudky v jejich postojích.

Teoretická část mé bakalářské práce je věnována problematice multikulturalismu, multikulturní výchovy včetně vysvětlení základních pojmů jako je rasa, národ, etnikum a národnostní menšina. Dále bych se chtěla zaměřit na podrobnější seznámení s romskou, vietnamskou a ukrajinskou menšinou, na které se orientuje můj výzkum. V neposlední řadě se budu věnovat problematice pomáhajících profesí, postoji a hodnotami v sociální práci a etikou sociálních pracovníků při výkonu jejich profese.

V praktické části této bakalářské práce budu zpracovávat výsledky mého kvalitativního výzkumu, který bude proveden dotazníkovou metodou. Hlavním výzkumným cílem budou postoje sociálních pracovníků k romské, vietnamské a ukrajinské menšině v závislosti na délce praxe. Dále budu posuzovat rozdíl v postojích k vybraným menšinám mezi pracovníky městských úřadů a úřadu práce. Získané výsledky budou prezentovány prostřednictvím grafů a tabulek.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 MULTIKULTURALISMUS

S otevřením hranic a přistěhovalectvím se i v naší společnosti stále častěji vyskytují problémy spojené s přílivem přistěhovalců různých ras, etnik, kultur a náboženství. Pro mnoho lidí je těžké se s touto situací vyrovnat a někteří se o to ani pokusit nechtějí. V těchto souvislostech se častěji než kdy dříve mluví o problémech spojených s xenofobií, rasismem, rasovou diskriminací a násilím. Proto v naší společnosti stále více zaujímá důležitou roli multikulturní výchova, která se stává součástí vzdělávání žáků již na základních školách.

1.1 Multikulturalismus

„Multikulturalismus tvrdí, že lidé s různými kořeny mohou žít pospolu a učit se porozumět obraznosti druhých, mohou a měli by se bez předsudků či iluzí dívat přes hranice rasy, jazyka, rodu a věku a učit se myslet na pozadí promíšené společnosti. Multikulturalismus zastává skromně názor, že některé z nejzajímavějších věcí v historii a kultuře se dějí na rozhraní různých kultur. Situace na hranicích ho nezajímají jen proto, že jsou samy o sobě fascinující, ale protože jejich pochopení přináší světu naději“ (Hugues in Barša, 2003, s. 5).

Podstatou ideologie multikulturalismu jsou názory a tvrzení o rovnosti lidských kultur, rasových a etnických společenství:

1. Každá kultura má své zvláštnosti, které by měly být uznávány a respektovány.
2. Každá kultura má stejnou hodnotu jako ostatní.
3. Příslušníci každé kultury musí mít rovnoprávné postavení a stejné příležitosti.

Postupně se tyto ideje přenesly do politiky, vzdělávání, kultury atd. Například v politice pomáhají prostřednictvím legislativy působit na zlepšování soužití mezi různými etniky ve společnosti. Ve sféře vzdělávání pak vedou k podpoře výuky dětí z rodiny etnických menšin nebo imigrantů. Ideje multikulturalismu se také v mnoha zemích staly základem multikulturní výchovy, pronikly do vzdělávacích programů a školních učebnic (Průcha, 2011).

1.2 Multikulturní výchova

Multikulturní výchova je zaměřena na chápání a přijímání různorodosti jako pozitivního jevu, odlišnost nemá být vnímána jako možný zdroj konfliktu, ale jako příležitost k vlastnímu obohacení. Měla by otevírat cestu různým způsobům života, založeným na komunikaci a spolupráci mezi příslušníky odlišných sociokulturních skupin. Multikulturní výchova pomáhá nejen pochopit odlišnosti, ale přispívá k vytváření vztahů mezi různými kulturami, založených na vzájemném respektu a motivuje k dalšímu vzdělávání a k interkulturním výměnám (Buryánek 2002 [online]).

Cílem multikulturní výchovy je společnost, jejíž členové se navzájem respektují, tolerují a kulturně obohacují. Základem takové výchovy je vytvoření multikulturní sounáležitosti nejen ve školní třídě, ale i ve škole jako celku. Všechny děti by měly získat zkušenost se vzájemným soužitím vyznačujícím se spravedlností, rovností, spoluprací a vzájemnou úctou, bez ohledu na jejich příslušnost k etnické, náboženské, sociální nebo jiné skupině. Důležité je nebrat multikulturní výchovu jenom jako nějaký předmět nebo část učiva, ale jako všudypřítomný prvek veškerého pedagogického snažení (Tancoš in Gulová, Štěpařová, 2004).

Multikulturní výchova má těžký úkol. Na jedné straně musí působit na postoje a hodnotové orientace příslušníků různých etnických skupin a národů, které jsou v nich hluboce zakořeněny a na druhé straně se musí opírat o vědecké teorie různých jevů multikulturní reality (Průcha, 2011).

1.3 Rasa, etnikum a národnostní menšiny

Pokud se chceme zabývat rasovými a etnickými předsudky, je potřeba nejdříve vysvětlit co to vlastně rasa, etnikum nebo menšina je.

1.3.1 Rasa

Slovo rasa pochází z arabštiny a původně znamenalo hlava, začátek, původ. Pojem rasa byl původně používán v obecné biologii, později jej převzala antropologie, kde se rasou rozumí nejednotnost lidského rodu, projevující se především určitými anatomickými odlišnostmi. O lidské rase se nejčastěji mluví ve spojení s určitou skupinou lidí s podobnými

tělesnými a dědičnými vlastnostmi, která je nebo v historii byla územně ohraničena (Tolimanová in Šišková, 1998).

V antropologické teorii třídění lidských ras nebo plemen, k jejímuž rozvoji významně přispěl i český antropolog Aleš Hrdlička (1869 – 1943), se uplatňuje tzv. **rasová taxonomie**. Jde o třídění lidstva především podle tělesných znaků a na základě tohoto třídění byly vyčleněny rasy bílá, žlutá a černá. V současné vědecké terminologii jsou uváděny:

1. **rasa europoidní** – jde především o Evropany, ale také např. Indy,
2. **rasa mongoloidní** - sem patří Číňané, Korejci, američtí indiáni aj.,
3. **rasa negroidní** – zahrnuje většinu Afričanů, černochoy v USA, Brazílii aj.

Původní geografické rozmístění ras bylo vzhledem k historickému přesídlování výrazně pozměněno. Přes všechny přesídlovací vlny a následné křížení jsou dodnes u těchto členů lidských ras zachovány původní znaky. Pokud dochází ke křížení dvou odlišných ras, jsou jejich potomci označovány jako míšenci (Průcha, 2004).

U každé z výše uvedených ras lze určit řadu znaků, které jsou pro tuto skupinu charakteristické. Dále lze tyto rasy dělit podle méně významných znaků do nižších podskupin. Francouzský vědec Deniker například rozdělil členy europoidní rasy do deseti antropologických typů. Česká populace není podle tohoto dělení tvořena jediným typem, ale vzhledem ke své poloze ve středu Evropy je náš národ směsicí několika navzájem se prolínajících typů (Tolimanová in Šišková, 1998).

1.3.2 Etnikum, etnicita, etnické vědomí

Pojem etnikum pochází z antické řečtiny – *ethnos* kde znamenalo kmen, národ. Staří Řekové postupně dospěli k určité sounáležitosti ve smyslu dnešního chápání etnického národa. Můžeme však předpokládat, že již rozpoznávali kulturní odlišnosti různých populací, které se projevovaly v různorodosti jazyků, zvyků, tradic aj. V současné vědě se s pojmy etnikum, etnická skupina a etnicita setkáváme hlavně v etnologické, kulturně antropologické a sociologické literatuře (Průcha, 2004):

- **etnikum** je skupina lidí se společným původem, jazykem, kulturou a vyznačující se svou vlastní etnicitou,

- **etnicita** je soubor určitých kulturních, rasových, jazykových a teritoriálních faktorů, historických osudů a představ o společném původu, které formují etnické vědomí člověka,
- **etnické vědomí** (etnická identita) je uvědomování si sounáležitost s určitou etnickou skupinou na základě společně sdílených znaků etnicity nebo rodového původu.

Současný společný antropologický postoj týkající se etnicity shrnul teoretik etnicity R. Jenkins (in Tesař, 2007). Uvádí, že etnicita je hlavně o kolektivní identifikaci, která je založena na vnímání kulturních rozdílů. Týká se kultury, ale pramení ve vzájemném sociálním působení. Etnicita může být nejen kolektivní, ale i individuální a je jednou ze základních lidských identit. Silněji bývá vnímána na nižší úrovni společenského a ekonomického žebříčku, především mezi přistěhovalci, menšinami, v okrajových, ekonomicky málo rozvinutých krajích a také v patriarchálních společnostech.

1.3.3 Národ, národnost, národnostní menšina

Úvodem této kapitoly jsem zařadila definici pojmu **národ**, která mě osobně velice zaujala a kterou již před více než 300 lety uvedl velký pedagog a myslitel J. A. Komenský (in Průcha, 2011, s. 27): „Co jest národ? Národ jest množství lidí zrozených z téhož kmene, bydlících na témže místě ve světě (jakoby ve společném domě, který nazývají vlastí), užívajících téhož zvláštního jazyka a spojených týmiž svazky společné lásky, svornosti a snahy o dobro obecné.“

Tesař (2007) specifikuje národ jako politicky organizované společenství, jehož příslušníci mají společné vědomí vzájemné sounáležitosti a uvědomují si svou odlišnost od ostatních národů i bez osobní zkušenosti. Národy samy sebe definují pomocí etnických hranic nebo podobných (fiktivních) vymezení. Významný je také zájem o dějiny - jejich původ, výchozí bod nebo průběh. Právě výklad dějin se velmi často stává prostředníkem, na základě kterého si spousta jednotlivců odlišujících se kulturou, dialektem nebo jazykem a se slabým povědomím o společné vlasti, vytváří společné duchovní pouto s ostatními.

Podle Průchy (2004) je **národnost** nejčastěji vnímána jako příslušnost jednotlivce k určitému národu nebo etniku. V naší společnosti se pojem národnost používá i v demografických, sociologických a školských statistikách a výzkumech. Část obyvatel České republiky se např. hlásí k národnosti české, moravské, slezské, romské. V případě

vymezení pojmu **národnostní menšina** není situace o moc jednodušší než u vymezení pojmu národnost. Většina autorů a různých publikací, zabývajících se touto problematikou, zastávají názor, že se vymezení pojmu národnostní menšina shoduje s pojmy etnikum nebo etnická skupina. Vedle termínu národnostní menšina je velmi často používán i termín etnická menšina nebo jazyková menšina.

V České republice je národnostní menšina a příslušník národnostní menšiny definován v § 2 zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů (zákon č. 273/2001 Sb.):

1) **Národnostní menšina** je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.

(2) **Příslušníkem národnostní menšiny** je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.

Při výčtu národnostních menšin, které žijí na území České republiky, můžeme vycházet z oficiálního uznání těchto menšin, které mají své zástupce v Radě pro národnostní menšiny. Jedná se o poradní orgán vlády ČR působící od roku 2001 a zastupující 11 menšin: bulharskou, chorvatskou, maďarskou, německou, polskou, romskou, rusínskou, ruskou, řeckou, slovenskou, ukrajinskou. Další etnické skupiny, jako např. **Vietnamci** nebo **Čiňané**, nejsou považováni za národnostní menšiny, přestože jsou velmi početné, protože nesplňují kritéria definice národnostní menšiny dle § 2 zákona č. 273/2001 Sb. (Průcha, 2011).

Podle předběžných výsledků sčítání lidu, domů a bytů 2011 (Český statistický úřad [online]), které na konci roku 2011 zveřejnil Český statistický úřad, žilo na jaře 2011 v České republice 10 562 214 obyvatel, což je o 332 154 lidí více než před deseti lety. Za tímto růstem stojí především imigrace cizinců, kterých v Česku žije o 260,5 % více než před deseti lety. Jejich počet se blíží k půl milionu. Nejpočetnější skupinou cizinců v ČR jsou lidé s ukrajinským státním občanstvím (117 810), na druhém místě jsou Slováci (84 380) násle-

dování Vietnamci (53 110), Rusy (36 055), Němci (20 780) a Poláci (17 856). Celkem byli v České republice sečtení lidé ze 182 zemí světa.

Při tomto sčítání lidu bylo také zjištěno, že se lidé přestávají hlásit ke své národnosti, výjimku tvoří jen Moravané. Otázka zjišťující národnost byla ve sčítání lidu dobrovolná. Zatímco v roce 2001 nechtělo o své národnosti hovořit jen 173 tisíc lidí, letos využilo možnost neodpovědět 2,74 milionu obyvatel. Nejvíce lidí se přihlásilo k české národnosti (6 732 104), druhá nejsilnější je národnost moravská (522 474) a na třetím místě slovenská národnost (149 140) (Český statistický úřad [online]).

1.4 Romové, Vietnamci, Ukrajinci

Podle Českého statistického úřadu jsou Romové, Vietnamci a Ukrajinci nejrozšířenějšími etnickými skupinami v České republice. Vzhledem k tomu, že je spojuje všeobecně negativní postoj české majoritní společnosti vůči nim, zaměřila jsem svůj výzkum právě na tyto menšiny.

1.4.1 Romové

Romové jsou zřejmě nejdiskutovanější národností v ČR, která vzbuzuje nejvíce různorodých postojů. V současné době rozvířil hladinu veřejného mínění v ČR případ napadení patnáctiletého chlapce v Břeclavi. Podle jeho vyjádření jej napadla skupina tří Romů a to jen kvůli tomu, že pro ně neměl cigaretu. Tento případ zaujal nejen média, které o něm hojně informovaly, ale především různé organizace z řad radikálů, které si jej vzaly jako záminku pro organizování pochodů. Bohužel tento případ vzbuzuje mezi lidmi negativní postoje zaměřené nejen vůči samotným viníkům útoku, ale především vůči celému romskému etniku, přestože se od něj široká romská veřejnost distancovala.

Romové se odlišují svým jazykem, kulturou, vzhledem, mají jinou soustavu pojmů, uznávají jiné hodnoty, rodinné vztahy, zdroje obživy, jiný způsob života, odlišnou historii. Prošli si staletími pronásledování, vyvražďování, ponižování, segregace a diskriminace, což sebou nese přetrvávající negativní důsledky až do současnosti (Sekyt in Šišková, 1998).

Pokud se blíže podíváme na samotné pojmenování Cikán nebo Rom zjistíme, že termín Cikán začali používat Řekové v 10. století. Současní Romové ho ve svém jazyce užívají většinou při hovoru v českém nebo slovenském jazyce. V posledních dvaceti letech prosa-

zují příslušníci romské inteligence a středních vrstev především v českých zemích termín Rom. V romštině pojem Rom znamená muže, manžela a Romni ženu, manželku. Rozdíly nalézáme také u označení bývalých kočovných Romů. Slovenští autoři v této souvislosti používají výrazu valašští Romové a čeští autoři používají označení olašští Romové. Toto pojmenování je u nás také více známo u širší veřejnosti. Romové se dále mezi sebou dělí do mnoha skupin, které navzájem téměř nekomunikují, mají odlišné historické zázemí a zkušenosti, vzájemně do sebe nezasahují, nevytvářejí společná manželství, ani se spolu nestýkají. Vztahy mezi těmito skupinami jsou většinou horší než s ostatními obyvateli (Goral in Šišková, 1998).

Romové nejsou jasně vymezenou skupinou, někdy jsou označováni etnickou skupinou, jindy rasovou skupinou. Část odborníků, především sociologů, považuje Romy za etnikum (národnost) a také v rámci sčítání lidu se příslušníci romské komunity mohou hlásit k romské národnosti. Spousta dalších odborníků, žurnalistů a představitelů romských organizací považuje Romy za rasovou skupinu. Nikde však nenalezneme vymezení romské populace jako rasy v antropologickém smyslu. Zároveň se však toto fyzické kritérium běžně užívá např. při policejních vyšetřováních, kdy jsou Romové uváděni jako občané *jiné barvy pleti*.

Dějiny Romů nebyly nikdy písemně zaznamenávány a jsou z velké části rekonstrukcí. Hmotných památek se zachovalo minimum a to nejen z posledních dvou století. Zprávy o Romech v kronikách a archivech ostatních národů jsou kusé a zlomkovité. V jejich historii nenajdeme zmínky o slavných panovnících, bitvách ani jiných významných událostech. O Romech se však nejvíce dočteme v různých nařízeních, vyhláškách a zákonech evropských národů a to, co je v těchto dokumentech uvedené, je z pohledu současnosti spíše ostudné. Romové pocházejí z Indie, odkud odešli před více jak tisíciletím. Odtud putovali přes Persii a Turecko na Balkán a dále do střední Evropy. Druhá vlna pak postupovala severem Afriky přes Gibraltar do Španělska a odtud dál zase až do střední Evropy (Sekyt in Šišková, 1998).

Do Evropy se dostaly romské skupiny v průběhu r. 1417 a bezprostředně po něm. V čele těchto organizovaných skupin stáli představitelé s vlivnými tituly, kteří svou početnou skupinu prezentovali jako vykonavatele poutí a tak byli zpočátku příznivě přijímáni. Romští poutníci nabízeli některé své řemeslné výrobky nebo příležitostnou práci. Většinou se však věnovali činnostem, ve kterých byli úspěšnější, jako např. předpovídání budoucnosti, černá

magie, hudba, tanec nebo jiné druhy zábavy. Tyto činnosti potom doplňovali žebrotou, drobnými krádežemi a jinými projevy parazitismu. Romové neusilovali o včlenění do jakékoliv středověké společnosti a proto zůstávali lidmi bez domova. První známky odmítání se začaly objevovat již několik desítek let po jejich příchodu. Romové sice i nadále dostávali milodary, ale jednalo se spíše o úplaty, aby odešli (Nečas, 1999).

Někdy v této době dochází k prvnímu pronásledování Romů jak ze strany církve, která je vinila z nevěrectví a čarodějnictví, tak ze strany světské moci, která jim přisuzovala špionáže, sabotáže, loupení nebo i nechtěnou konkurenci řemeslnickým cechům. Pronásledování a útlak se táhne celými dějinami Romů na evropském kontinentu. Mírnější situace v jihovýchodní Evropě umožnila některým romským rodům, aby se zde trvale usadili. V západní Evropě však byli Romové pod hrozbou trestu smrti vyháněni nebo i beztrestně zabíjeni a proto zde nezůstávali delší dobu. V období 18. století byla zahájena násilná asimilace Romů a snaha o jejich usazování. Vyvrcholením pronásledování byla vyhlazovací politika nacistické říše (Sekyt in Šišková, 2001).

Zásadní se stal předpis říšského ministerstva vnitra z 16. 12. 1942, podle kterého měli být vybraní cikánští míšenci, Cikáni-Romové a neněmečtí příslušníci cikánských skupin transportováni do Auschwitz-Birkenau. Tímto krokem byl zahájen holocaust, nejčernější období historie Romů. Skutečné číslo o českých Romech, kteří se stali oběťmi holocaustu, nelze přesně určit. Jisté však je, že se po osvobození z koncentračních táborů vrátilo zpět do vlasti necelých 583 bývalých vězňů, kteří přežili zločiny let 1938-1945. V poválečném období zůstala všechna pojetí řešení romské otázky neúplná, zaměřovala se pouze na sociální stránku a ostatní ignorovala. V období totalitního režimu Romové nepatřili přímo k obětem nezákonností, přesto byli nejvíce diskriminovanou menšinou. Tato diskriminace spočívala v tom, že veškerá práva Romů, ať už na vlastní jazyk, kulturu nebo rozvíjení specifických zájmů, byla zcela popřena. Teprve v roce 1991 se směli Romové při sčítání lidu poprvé od druhé světové války hlásit k romské národnosti a uvést romštinu jako mateřský jazyk (Nečas, 1999).

Pro Romy je nejvyšší hodnotou život a pokračování rodu, které vidí v dětech a proto je někdy až nekriticky hýčkají. Zvláštní hodnotu pro ně tvoří romství, kam patří charakteristický vzhled, znalost jejich jazyka, zvyků a především slušné chování, jehož součástí je úcta ke starším, zdvořilost, pohostinnost a solidarita. V současnosti stojí vysoko v jejich

hodnotovém žebříčku i peníze, které jim umožňují zachování jejich způsobu života, uctívání starších a možnost projevat lásku svým dětem (Sekyt in Šišková, 2001).

V dnešní době patří Romové k vrstvám s nejhorsšími životními podmínkami. Vyznačují se podprůměrnou sociální úrovní, nízkou vzdělaností a vysokou nezaměstnaností, špatnými bytovými podmínkami, vysokou kriminalitou a stále se zhoršujícími vztahy mezi vlastním etnikem a ostatní českou společností (Nečas, 1999).

Při posledním Sčítání lidu, domů a bytů 2011 se k romské národnosti přihlásilo celkem 13 150 obyvatel, přičemž pouze menší část z nich uvedla jen romskou národnost (5 199). Většina byla těch, kteří ji uvedli v kombinaci s jinou národností, například romská a česká, romská a moravská apod. Při sčítání před deseti lety se k romské národnosti přihlásilo 11 746 lidí, což tehdy bylo 0,1 % z těch, kteří nějakou národnost uvedli. Letošní výsledek 13 150 představuje 0,2 % z těch, kteří se k nějaké národnosti přihlásili (Český statistický úřad [online]).

1.4.2 Vietnamci

Vietnamci jsou další specifickou skupinou žijící na území České republiky. Do původního Československa začaly přicházet od konce 70. let na základě mezinárodních dohod o mezinárodní komunistické pomoci. Jednalo se o studenty a především o dělníky. Údaje o jejich počtech se různí, ale podle kvalifikovaných odhadů se počet Vietnamců od začátků 80. let pohyboval zhruba kolem 30 000 osob. Poprvé byl počet Vietnamců zachycen až v roce 1991 při sčítání lidu, kdy se k vietnamské národnosti přihlásilo 421 osob. Toto číslo samozřejmě nevyovídá o skutečném počtu Vietnamců na našem území, ale jedná se o osoby, které tehdy měly již v ČR povolení k trvalému pobytu, nebo výjimečně i občanství. Koncem roku 1995 mělo na území ČR legalizovaný pobyt zhruba 10 000 Vietnamců, pouze malá část z nich získala i občanství (Sulitka in Šišková, 1998).

Podle předběžných výsledků sčítání lidu, domů a bytů 2011 žilo na jaře 2011 v České republice 53 110 Vietnamců, což je v počtu cizinců žijících na našem území staví na třetí místo hned za Slováky a Ukrajince (Český statistický úřad [online]).

Z počátku byl názor naší společnosti na vietnamské občany pozitivní, měli pověst usměvavých a pilných lidí, nenápadných a pohybujících se většinou ve skupinkách. Vietnamští studenti vyvolávali především překvapení svými výbornými studijními výsledky. Zhruba

v první polovině 80. let dochází ke změně pohledu tehdy ještě československé společnosti na vietnamské etnikum. Hlavním důvodem bylo neustálé cestování Vietnamců po celé republice a nakupování obrovského množství zboží (kola, šicí stroje, látky, léky, drogistické zboží aj.). Pokud přihlídneme k neutěšeným podmínkám v tehdejší Vietnamu, byla jedinou motivací Vietnamců, se kterou k nám přijížděli, nakoupit za vydělané peníze co nejvíce zboží a poslat ho do své vlasti, aby tak pomohli celé své rodině. Již v této době byli Vietnamci schopnými obchodníky. Přivydělávali si například tím, že z nakoupených látek šili oděvy podobné západní módě a pak je prodávali místnímu obyvatelstvu. V této době také vzrostl počet smíšených manželství, ale velké procento z nich trvalo jen krátce. Po vytvoření ČSFR byli dle rozhodnutí naší vlády vietnamští pracující hromadně posíláni domů. V této době se Vietnamci velmi často stávali terčem útoků pravicových extremistů. Vzhledem ke změně podnikatelských podmínek v naší zemi bylo Vietnamcům umožněno získat živnostenský list, podnikat a díky tomu i zůstat. Spousta z nich této možnosti využila a tak se řada bývalých vietnamských pracovníků do naší země vrátila. Měli velkou výhodu v tom, že byli znalí tehdejších poměrů a vzhledem k porevolučnímu nedostatku určitého zboží vycítili možnost výdělků. Postupně k nám přijížděli jejich příbuzní a známí, většinou bývalí pracovníci NDR, SSSR a jiných zemí bývalého socialistického bloku. Můžeme říct, že v podstatě dodnes přijíždějí do naší republiky Vietnamci za vidinou lepšího výdělků (Buryánek, 2002 [online]).

Specifickým rysem vietnamské komunity je její izolovanost a uzavřenost, za kterou může velká kulturní odlišnost, jazykové nedostatky, oddělenost života Vietnamců a Čechů, která vedla ke vzniku mnoha pověr a předsudků. Jednou z prvních věcí, která je patrná při kontaktu s Vietnamci u nás, je jejich obliba a důraz na dodržování tradic při přípravě jídla. U jídla řeší ty nejdůležitější otázky domácnosti, obchodu, vzdělávání dětí apod. Velký význam pro ně má uctívání předků. Téměř v každé domácnosti se nachází oltář s tradiční výzdobou a fotografiemi členů rodiny i předků. Přestože se mnoho vietnamských dětí již narodilo v ČR, tak je jejich rodiče vedou, aby si zachovali vážnost a věrnost k původní vlasti. (Kocourek in Šišková, 2001).

1.4.3 Ukrajinci

Podle předběžných výsledků sčítání lidu, domů a bytů 2011 tvoří Ukrajinci v České republice nejpočetnější skupinu cizinců (117 810). Pokud toto číslo porovnáme s rokem 2001, zjistíme nárůst o 97 182 osob s ukrajinským státním občanstvím (Český statistický úřad [online]).

První migrační vlnu Ukrajinců můžeme sledovat na přelomu 19. a 20. století. Jednalo se o haličské Ukrajince, kteří uvnitř Rakousko-Uherska přicházeli za prací především na Ostravsko. Přičleněním Podkarpatské Rusi k Československé republice v roce 1919 se otevřela nová možnost migrace Ukrajinců. Meziválečné období bylo příznivé pro všestranný rozvoj národnostního života Ukrajinců, kteří si budovali vlastní vzdělávací ústavy, a to i na úrovni vysokých škol. Vznikala i řada institucí a organizací, které rozvíjely aktivní společensko-kulturní činnost. Období druhé světové války a následně i květen 1945 a únor 1948 byly mezníky, které významně zasáhly do života Ukrajinců v české zemi. Část Ukrajinců migrovala do americké okupační zóny Německa, aby tak unikla před Rudou armádou, která násilně vracela příslušníky ukrajinské a ruské inteligence do SSSR, kde byli následně sankcionováni. Teprve po listopadu 1989 se znovu otevřel prostor pro rozvoj národnostního života Ukrajinců navazující na jejich tradice v českých zemích před druhou světovou válkou (Sulitka in Šišková, 1998).

Hlavní spouštěcí mechanismy migrace většiny Ukrajinců na naše území jsou ekonomické důvody - chudoba, nezaměstnanost a velmi nízká životní úroveň. Pro určitou skupinu z nich slouží ČR jako přestupní stanice do západní Evropy nebo Kanady. U těch, kteří se usazují na našem území, hraje významnou roli geografická blízkost a kulturní a jazyková podobnost obou národů. Mezi Ukrajinci převládají mladí muži, ženatí a s dětmi. Většinou vykonávají práce, které neodpovídají jejich vzdělání. Mezi dělníky najdeme středoškolsky vzdělané osoby a dokonce i vysoce kvalifikované lidi, např. učitele, lékaře či hudebníky, kteří nenašli doma uplatnění. Spousta z nich pracuje za nepřiměřených podmínek až 12 hodin denně, často i o víkendech a za svou práci v mnoha případech dostávají podprůměrnou mzdu.

Soužití Ukrajinců s českou majoritní společností většinou nevykazuje žádné velké problémy. Čeští Ukrajinci si však tradičně stěžují na nedostatek pochopení pro specifika ukrajinských dějin a ukrajinsko-ruských vztahů. Narůstající počet ukrajinských dělníků u nás je

spojován především s nárůstem kriminality a ztrátou pocitu bezpečí. Tyto dojmy jsou bohužel přenášeny i na ukrajinskou skupinu obyvatel, která v ČR žije trvale a nemá s těmito jevy nic společného. Díky dlouhodobému soužití ukrajinské skupiny s českým obyvatelstvem a možná i díky kulturní podobnosti obou skupin neexistují zásadní hodnotové odlišnosti. Obecně vyšší je míra religiozity a národní hrdosti, která může někdy přerůst až v nekritičnost a idealizaci vlastního národu. Převážná část zvyků a tradic, které Ukrajinci u nás udržují, souvisí s církevními svátky a s výročními dny některých výrazných osobností národní minulosti (Zilynskyj, Kočík in Šišková).

2 SOCIÁLNÍ PRÁCE

Sociální práce je společenskovední disciplína i praktická činnost, která je zaměřena na odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů především chudoby, zanedbávání výchovy dětí, delikvence mládeže a nezaměstnanosti (Matoušek a kol., 2007).

2.1 Pomáhající profese

„Termín pomáhající profese definuje skupinu povolání, která jsou založená na profesní pomoci druhým lidem. Patří mezi ně například zdravotnické profese, pedagogické profese, profese zaměřené na sociální pomoc a dále také duchovní, psychologové, terapeuti“ (Géringová, 2011, str. 21).

Pomáhající povolání mají zvláštní nároky na osoby, které v této oblasti pracují. Ty se velmi často setkávají s osobami v nouzi, v závislém postavení, které většinou potřebují víc než jen obyčejnou slušnost. Potřebují mít pocit přijetí, spoluúčasti, porozumění a zejména pocit, že nejsou na obtíž. Klient potřebuje důvěřovat a cítit se v bezpečí, bez toho se pomáhající práce stává jen pouhým výkonem svěřených pravomocí (Kopřiva, 2006).

Tyto profese mají společné rysy, které je odlišují od ostatních povolání – vždy nutný vztah s klientem a zapojení vlastní osobnosti. Pomáhající profese vytváří systém, na jehož jedné straně je pomáhající (učitel, lékař, zdravotní sestra, sociální pracovník, psycholog aj.) a na druhé straně ten, kterému má být poskytnuta pomoc (žák, pacient, klient, student, chovanec aj.) (Géringová, 2011).

Po listopadové revoluci se v ČR začal rozvíjet nevládní sektor zaměřený na všechny možné formy pomáhání: terapeutickou práci, krizovou intervenci, rychlou sociální výpomoc nebo dlouhodobější sociální podporu klientů. V těchto zařízeních se začala intenzivně uplatňovat celá řada moderních psychoterapeutických postupů a novějších metod práce. Specifickým rysem pomáhání v nevládním sektoru je častá spolupráce s dobrovolníky. V posledních letech lze místo vzájemné spolupráce mezi vládním a nevládním sektorem spíše pozorovat určitý boj o prostor. K nejvýraznějším změnám došlo v sociálních profesích metodicky a obsahově řízených Ministerstvem práce a sociálních věcí, kdy typ sociálního pracovníka - dávkového specialisty nebo zaměstnance úřadů státní správy získává aktivnější podoby ve prospěch terénní sociální práce s velkým důrazem na sociální prevenci. Mezi pomáhající profese především patří (Kraus, Poláčková a kol., 2001):

- **sociální pracovníci** jako zaměstnanci státní správy, samosprávy a resortních ministerstev
- **poradenští pracovníci** v poradenském systému ČR
- **psychoterapeuti**
- **učitelé a výchovní pracovníci** školských zařízení.

2.1.1 Osobnost pomáhajícího

Jak uvádí Géringová (2011), osobnost pomáhajícího je jedním z důležitých nástrojů, které při své práci využívá. Jeho osobnost má velký vliv na kvalitu práce ve všech oblastech pomáhajících profesí.

Co to tedy vlastně osobnost je? V psychologii je osobnost chápána jako tzv. hypotetický konstrukt. Tento termín lze vysvětlit jako určitý fenomén, který nelze plně pozorovat, ale je odvozen z toho, co je pozorováno a díky kterému můžeme popisovat a vysvětlovat, zda duševní život člověka má určitou organizaci, dynamiku a proměnlivost (Nakonečný, 1997).

Každý, kdo pracuje v pomáhající profesi, zapojuje do vztahu s klientem svou vlastní osobnost, což mu může přinášet pocit naplnění a uspokojení z práce nebo naopak pocit vyhoření. Každé z pomáhajících povolání vyžaduje důraz na využívání určité části osobnosti. U sociálního pracovníka jde především o sociální citění a komunikační schopnosti při jednání s klientem. V této souvislosti je velmi pozoruhodné učení jungovské psychologie o individuaci. Individuace je proces, kdy se člověk stává sám sebou, je přístupný všem lidem a je také jeho nejvyšším úkolem. V mezilidských vztazích umožňuje být sám sebou, být pravdivý a naplno se rozvíjet. Individuační proces je nezbytný k žití dobrého života, protože jen ten, kdo má dobrý osobní život, je také schopen dobře pomáhat. Z toho vyplývá, že dobrý osobní život je nezbytný pro všechny lidi, kteří tráví svůj život pomáháním druhým a jejichž pracovním nástrojem je jejich osobnost (Geringová, 2011).

V případě osobnostních předpokladů pomáhajícího musíme brát v úvahu určité nebezpečí, které se týká osobností slabých, vnitřně nejistých, zakomplexovaných a neurotických, u kterých se pomáhání může změnit v nutkavou obsesi, prostřednictvím které si řeší své vnitřní problémy a nedbají na obtíže klienta. V těchto souvislostech je třeba zmínit tzv. **syndrom pomáhajícího**, který Schmidbauer (in Kraus, Poláčková a kol., 2001) uvádí jako soubor projevů založených na odmítání jedince v dětství a projevující se identifikací

s rodičovským Nadjá neboli narcismem osobnosti. Dále se tento jev projevuje distancí od lidí, kteří nepotřebují pomoc a nepřímou agresí vůči těm, kteří pomoc využívají. Dalším rizikem je tzv. **syndrom vyhoření**, který je spojen se ztrátou zájmu a smysluplnosti práce. Ve vyspělých zemích je proto pomáhajícím profesionálům poměrně často poskytována psychoterapeutická péče. Pokud budeme z těchto úskalí vztahujících se k pomáhajícím profesím vycházet, je ideálním pomáhajícím pracovníkem prosociálně orientovaná zralá osobnost uvědomující si své životní zaměření, s příznivým sebepojetím, bez neurotických nebo psychopatických rysů osobnosti. Pouze osobnost vědomá si svého zavazujícího postavení a řady norem, které je potřeba při výkonu této profese respektovat a dodržovat, může být pro své klienty skutečným přínosem (Kraus, Poláčková a kol., 2001).

2.1.2 Role pomáhajícího pracovníka

Pomáhající se při výkonu svého povolání pohybuje v roli, která mu umožňuje vytvářet dojem odpovídající očekávání druhých. „Role jsou sociálně definovaná očekávání, jimiž se osoba s určitým statutem nebo sociálním postavením řídí“ (Giddens in Geringová, 2011, str. 35).

Každý z nás ve svém životě prochází řadou rolí, které souvisí s místem, kde pobýváme, se společnostmi, ve které se nacházíme a s činnostmi, které vykonáváme. Role pomáhajícího pracovníka má svá jasná pravidla a očekávání. Pomáhající pracovník by měl splňovat určité vlastnosti představující ideálního pracovníka. Mezi nejdůležitější vlastnosti patří ochota, vlídnost, klid a vyrovnanost, empatie, zaujetí pro práci a pozitivní vztah ke své práci. Terpe na posledním místě je otázka odpovídajících znalostí a dovedností (Geringová, 2011).

Kopřiva (2006) rozlišuje dva typy pomáhajících pracovníků:

- neangažovaný pracovník
- angažovaný pracovník

Neangažovaný pracovník vykonávající svou práci bez osobního zájmu, není žádnou vzácností. V našich školách se můžeme setkat s učiteli, kteří vidí svou práci pouze v tom, že odříkají předepsané učivo, následně z něj vyzkouší a oznámkuje, ale již se nestarají, zda své žáky nějak zaujali. Najde se i spousta sociálních pracovníků, kteří sice kompetentně jednájí s klientem a odpovídají na jeho otázky, ale nestojí o to, aby se stali pro klienta nebo rodinu, která si neví rady se svými problémy, oporou.

Angažovaný pracovník se v dnešním světě může zdát jako něco výjimečného, ale opak je pravdou. Pomáhající profese mají pro mnoho lidí velkou přitažlivost a vykonávají ji za mnohem nižší příjem, než by vzhledem k mnohdy vysokoškolskému vzdělání dostali jinde. Pomáhání je pro tyto lidi smysluplnou činností, která pokud se daří, je plně uspokojuje. Je to profese, která musí nadchnout a angažovat celého člověka.

2.2 Sociální práce

Sociální práce se opírá především o společenskou solidaritu a ideál naplňování individuálního lidského potencialu. Sociální pracovníci pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám osvojit si nebo získat zpět základy sociálního uplatnění ve společnosti a pomáhají vytvářet příznivé společenské podmínky pro toto uplatnění. V případě, že se klienti již nejsou schopni společensky uplatnit, tak jim sociální práce pomáhá dosáhnout co nejdůstojnějšího způsobu života (Matoušek a kol., 2007).

Úlehla (2005) zjednodušeně uvádí, že sociální práce je to, co dělá sociální pracovník. Aby sociální práce, stejně jako jiné pomáhající profese, stála pevně, stačí tři opěrné body. První bod, o který se sociální práce opírá, tvoří normy, ať už psané nebo nepsané. Druhým bodem jsou způsoby klientů, jejich chování, jednání, myšlení, postoje, přání, názory a styly života. Třetím bodem je pracovníkova profesionální odbornost.

V sedmdesátých letech 20. století uvedla Butrymová (in Matoušek a kol., 2003) hlavní předpoklady, na nichž je založena sociální práce:

- **úcta ke klientovi**
- **přesvědčení o sociální povaze lidí**
- **víra, že každý je schopen změny růstu a sebezdokonalování.**

Posláním sociální práce je vedení dialogu mezi tím, co chce společnost ve svých normách, a tím, co by chtěl klient. Odborností sociálního pracovníka pak je schopnost být prostředníkem mezi normami společnosti a přesvědčením klienta. Aby si pracovník tuto dovednost vytvořil, udržel a rozvíjel, musí neustále sám na sobě pracovat. Při výkonu své profese musí sociální pracovník stát uprostřed mezi normami společnosti a klientovým chováním. Jestliže se posune na jednu nebo na druhou stranu, přestává být prostředníkem, a to tím více, čím je vzdálenější od středu. Rozhodujícím faktorem, který určuje pracovníkovu pozici, je jeho soustavné a disciplinované pozorování, co vlastně dělá a kde se nalézá. Dobrý

pracovník v sobě musí mít něco z diplomata a svou koordinací přispívá ke shodě právě tam, kde jiní selhávají (Úlehla, 2005).

Hlavním cílem sociální práce je uspokojování potřeb klientů a zajištění kontroly, popřípadě změny problematického nebo deviantního chování. K sociální práci dále patří podpora schopnosti klienta řešit problém sám a tuto schopnost dále rozvíjet. Zprostředkování kontaktu mezi klientem a ostatními organizacemi, které mu mohou poskytnout další pomoc a služby. Nedílnou součástí sociální práce je také rozvíjení a zlepšování sociální politiky státu a snaha, aby ostatní systémy podpory pracovaly humánně a efektivně. Sociální práce má zvláštní postavení v tom, že k závislým lidem (staří lidé, nezaměstnaní, děti, postižení apod.) přesunuje zdroje státu (Matoušek a kol., 2003).

2.2.1 Sociální pracovník a kompetence sociálního pracovníka

Podle § 109 zákona o sociálních službách (zákon 108/2006 Sb.) je sociálních pracovník definován takto: „Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb“.

Dále jsou podle tohoto zákona (zákon 108/2006 Sb.) stanoveny předpoklady k výkonu povolání sociálního pracovníka, jako je způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost.

Sociální pracovník pracuje s klienty, jejich rodinami, s různými skupinami (např. mládežnické skupiny, školní třídy, skupiny v ústavní péči, ve vězení apod.), s místními komunitami a jako expert spolupracuje při přípravě zákonů a vyhlášek nebo jako oponent se k nim vyjadřuje. Součástí činnosti sociální práce je případová práce (vedení případu), základem je poradenství, dále je to práce se skupinou, práce s rodinou a komunitní práce (Matoušek a kol., 2003).

K tomu, aby sociální pracovník vykonával svou práci na profesionální úrovni, musí mít určité předpoklady (schopnosti a dovednosti). Mezi základní kompetence sociálního pracovníka především patří rozvíjení účinné komunikace, schopnost orientovat se v problému

a plánovat postup řešení, podporovat a pomáhat klientovi k soběstačnosti, zasahovat a poskytovat služby, přispívat k práci organizace a odborně růst (Havrdová, 1999).

Každá kompetence je dále definována kritérii, které se dají objektivně zjišťovat a jsou nutné pro úspěšné naplnění role sociálního pracovníka. Přesně vymezené kompetence mohou sloužit pro definování „dobré praxe“ poskytovatelů sociálních služeb. Pokud u nás budou platit předpisy, které by přiřazovaly k určitému pracovnímu postavení v sociálních službách odpovídající kvalifikaci, tak by měly být zároveň jasně stanoveny potřebné kompetence. Proti snahám o specializaci sociálních pracovníků hovoří skutečnost, že sociální pracovník by měl být schopen klientovi poskytnout univerzální a všestrannou pomoc zaměřenou na mobilizaci různých druhů lidských i materiálních zdrojů (Matoušek a kol., 2003).

2.3 Postoje a hodnoty v sociální práci

Pro sociální práci je významné přesvědčení o jedinečnosti, hodnotě, vrozené důstojnosti a právu na sebeurčení všech klientů. Toto přesvědčení bylo výrazně zpochybněno a popřeno v období nacismu. Na tuto negativní zkušenost reagovali sociální pracovníci potřebou ochrany základních lidských práv a demokratických hodnot své profese a zformulovali etické zásady sociální práce (Lorenz in Havrdová, 1999).

Postupně docházelo k vývoji, prohloubení a diferenciaci tohoto přesvědčení, které vedlo k důrazu na spolupráci klienta a jeho okolí, na vzájemnost vztahů a respektování klientovy situace. V 60. a 70. letech bylo dále rozšířeno na skupiny a menšiny, především na respekt ke kulturní rozmanitosti a posílení všech znevýhodněných skupin ve společnosti (Havrdová, 1999).

Přestože jsou zásady práce s různými etnickými, národnostními, náboženskými, sociálně znevýhodněnými a jinými skupinami obyvatel rozpracovány do různých profesních kodexů a kompetencí v sociální práci, je hrozba výskytu negativních postojů v práci s těmito skupinami obyvatel poměrně vysoká. Jedná se především o předsudky, stereotypy, etnocentrismus, xenofobii a rasismus.

2.3.1 Postoje

Postoje jsou v našem životě velmi důležité, protože nám pomáhají vyjádřit náš vztah k okolnímu světu. Každý den zaujímáme k něčemu nebo k někomu určitý postoj, ať už negativní, pozitivní nebo neutrální. Co to však postoje jsou, co znamenají a co vyjadřují?

Postoje se pokoušelo definovat mnoho autorů. Někteří je definují jako sklon k příznivé nebo nepříznivé reakci na osobu, objekt, událost či situaci. Jiná definice říká, že postoje jsou určité stabilní systémy pozitivního nebo negativního hodnocení, emočních pocitů a technik jednání, které se týkají sociálních cílů, činností nebo jednání. Další definice zdůrazňují, že nás postoje připravují k činnostem a způsobují, že se v jistých situacích opakovaně chováme stejným způsobem (Hayesová, 2003).

Postoje jsou vytvářeny člověkem od dětství na základě přirozeného učení v rodině a v jiných sociálních prostředích. V jednotlivých kulturních skupinách mají postoje pro tyto skupiny typický obsah. U postojů rozlišujeme tři složky. Kognitivní složka se týká poznatků a názorů o předmětu svého postoje, emocionální složka se týká emocí zaujímaných k předmětu postoje a behaviorální složka se týká sklonů k chování vůči tomuto předmětu. Všechny tyto složky jsou důležité pro multikulturní výchovu, která může vytvářet poznatky jednotlivce a ovlivňovat či měnit již vytvořené názory vztahující se k jiným etnikům, národům a rasám. Změna již vytvořených postojů je však složitý a obtížně proveditelný proces (Průcha, 2011).

Podle Nakonečného (1997) postoje představují zvláštní prvky ve struktuře osobnosti, vyjadřující hodnocení vztahu člověka ke světu a prožívání jednotlivých objektů, idejí i jejich dílčích vlastností a vztahů mezi nimi. Hodnotou je pro člověka to, co pro něj má osobní význam a ten může být větší či menší, pozitivní nebo negativní. Vztah k těmto hodnotám tvoří obsah postojů a předmětem postoje může být jakýkoliv subjekt, vůči kterému vyjadřujeme své hodnocení. Toto hodnocení se pohybuje v určitém rozsahu, jehož krajní póly tvoří naprosto pozitivní a naprosto negativní vztah, ale pouze malá část lidí zaujímá tyto extrémní krajní postoje.

2.3.2 Stereotypy a předsudky

Pojmy stereotyp a předsudek odrážejí reálnou situaci ve společnosti, ve které se příslušné jevy vyskytují ve velkém počtu ve vztazích mezi etniky, národy, rasami a kulturami a mají

stejnou psychologickou podstatu. Jedná se hlavně o postoje, představy a názory, které někteří jednotlivci nebo skupiny zaujímají k jiným skupinám nebo k sobě samým (autostereotypy). Tyto názory a postoje bývají poměrně stálé, přenáší se mezi generacemi, jsou těžko změnitelné a jsou ovlivněny především emocemi. Někteří odborníci mezi předsudky a stereotypy nerozlišují. Jiní odlišují předsudky jako názory a postoje, vyjadřující nepřátelský nebo negativní vztah vůči jiným skupinám, zatímco stereotypy vnímají jako postoje neutrální, případně pozitivní (Průcha, 2004).

2.3.2.1 *Předsudky*

Hartl, Hartlová (2000, s. 464) v psychologickém slovníku uvádí, že předsudek je: „Předpoklad, názorová strnulost, emočně nabitý, kriticky nezhodnocený úsudek a z něj plynoucí postoj, názor přijatý jedincem nebo skupinou“.

Z psychologického hlediska jsou předsudky zvláštní hodnotící postoje, které se neopírají o objektivní znalosti osob nebo jevů, ke kterým se vztahují, ale jedná se o subjektivně emoční názory. Lidé prostě věří něčemu, co převzali od jiných osob, přestože si mohou uvědomovat, že to nemusí platit obecně a nepřipouští rozumové argumenty, které tyto předsudky vyvrací (Průcha, 2011).

Hayesová (2003) uvádí, že společenské předsudky jsou určitou formou agrese, která je zaměřena proti členům některých etnických nebo kulturních skupin. Podle ní je předsudek ustálený, předem zformovaný postoj projevující se bez ohledu na individualitu nebo povahu určitého objektu. Předsudky mohou být pozitivní nebo negativní, založené na nepřátelství vůči členům některých etnických menšin, což může vést, jak ukázala druhá světová válka, až ke zrudným činům snažícím se o vyhlazení některých ras a menšin.

Také je důležité si uvědomit, že přestože předsudek označuje názory a postoje vůči jinému etniku nebo rase, neznamená to automaticky, že se jedná o diskriminaci. Diskriminace totiž spočívá až ve skutečném nepřátelském jednání mezi příslušníky odlišných skupin (Giddens, 1999).

2.3.2.2 *Stereotypy*

„Stereotyp je přesvědčení, které se týká určitých vlastností členů nějaké kategorie nebo skupiny (ženy, blondýny, černoši, běloši, bankéři, studenti, jižní národy, krásní lidé, oškliví lidé atd.) a které se vztahuje obecně na skupinu jako celek“ (Ciccotti, 2008, str. 112).

Stereotypy a předsudky, které existují při vnímání a posuzování národů a etnik příslušníky jiných národů a etnik, se nazývají **národní stereotypy, etnické stereotypy**. Etnické, rasové a národní stereotypy a předsudky sehraávají významnou roli při vzájemném vnímání a soužití různých etnik a národů. Běžně se šíří všemi možnými formami masové komunikace, vyskytují se ve školních učebnicích a v politice slouží k manipulaci veřejného mínění. Jsou obvykle pozitivní nebo negativní, přenášejí se z generace na generaci a jen obtížně se mění. Vyskytují se jak u dospělých tak u dětí a mládeže. Děti je přejímají od rodičů a prarodičů nebo jim jsou také předávány prostřednictvím médií a školních učebnic, a to nejen u nás, ale i v jiných zemích (Průcha, 2011).

Buryánek (2002 [online]) uvádí stereotyp jako určitý předem daný způsob vnímání, který nevzniká na základě přímé zkušenosti jedince, protože je přejímán a udržován tradicí. Stereotypy nemusí být jednoznačně negativní, tvoří však součást našeho myšlení a umožňují nám rychlou a ve většině případů účinnou orientaci ve světě. Šetří nám čas, umožňují nám zpracovávat informace bez zdlouhavého a složitého zkoumání a zjišťování dalších souvislostí.

2.3.3 **Etnocentrismus a xenofobie**

Etnocentrismus a xenofobie jsou dva extrémní postoje vztahující se k etnicitě a rase. Etnocentrismus je zjednodušeně přesvědčení o nadřazenosti a dokonalosti vlastního etnika, rasy a kultury. Zatímco xenofobie se projevuje strachem, odporem, nedůvěrou a nenávisť k jinému etniku a rase.

Nad vzájemným vztahem mezi etnocentrismem a xenofobií se zamýšlí Tesař (2007), který uvádí, že etnocentrismus umožňuje xenofobii a ta se pak stává základem pro diskriminaci cizích ras. Jindy etnocentrismus poskytuje základ pro masovou účast v různých hnutích, jako je např. nacionalismus a xenofobie je pak jejich hnacím motorem.

2.3.3.1 *Etnocentrismus*

Etnocentrismus pramení z neschopnosti pochopit jiný způsob myšlení, společenské názory a pohled na svět, než je ten, který nabízí vlastní kultura či společenská skupina. Především jde o snahy přikládat větší význam postavení jedné skupiny nad skupiny jiné a připisovat jim rozdílná lidská práva, která jsou založena na přesvědčení o nadřazenosti vlastního kulturního prostředí a nedostatečné znalosti odlišného prostředí (Hartl, Hartlová, 2000).

Tesař (2007) uvádí, že určujícím prvkem ve vývoji slova etnický byla nadřazenost, což ovšem neznamená, že se příslušníci každého etnika považují za nejlepší na světě a naopak těžko existuje na světě etnikum, jehož členové se považují za nejhorší. To, že každá sociální skupina má tendenci vidět sebe sama v lepším světle než ostatní, je jevem všeobecně rozšířeným a lehkost, s jakou si osvojujeme etnocentrismus a obtížnost, s jakou mu odvykáme, naznačuje, že jde o evoluční dědictví.

Podle Buryánka (2002 [online]) lze etnocentrismus považovat za mechanismus, který podporuje integritu kultury, identifikaci jedince s jejími hodnotami a normami a zjednodušuje proces osvojování si standardů, hodnot a tradic vlastní kultury. Na druhou stranu znesnadňuje kontakt s nositeli jiných kultur, vůči kterým je netolerantní a někdy až agresivní. V tomto smyslu je etnocentrismus hlavní složkou všech forem nacionalismu nebo rasismu.

2.3.3.2 *Xenofobie*

Slovo xenofobie je složeno ze dvou řeckých slov *xénos* – cizinec a *fóbos* – strach. Obecně lze říci, že jde o negativní postoj vůči všemu odlišnému spojený s nedůvěrou a strachem, který může vyústit až v agresivní chování. Jde o určitý způsob obrany v případě, kdy se člověk cítí být ohrožen něčím co je pro něj neznámé a cizí. Xenofobie je celosvětově rozšířena, ale není jediným projevem chování vůči cizincům. Po celém světě je také rozšířena pohostinnost vůči cizím lidem. Xenofobie a pohostinnost nejsou v rozporu, protože jednotlivec, kterého neznáme, většinou nepřináší pocit ohrožení, naopak cizí skupina ano. Xenofobie nemusí být vázána výhradně na etnicitu a rasu (Tesař, 2007).

Alan in Šišková (1998) uvádí, že xenofobie bývá příčinou antisemitismu, a to i přesto, že většina takto smýšlejících lidí žádného žida nezná. V případech kdy se xenofobie projevuje vůči lidem, kteří jsou skutečně nějakým způsobem odlišní (např. vzhledem, barvou pleti aj.), může přerůst v rasismus.

2.3.4 Rasismus, rasová diskriminace a rasové násilí

Rasismus je slovo, které se v posledních letech stále častěji objevuje v různých mediích, mluví se o něm ve školních zařízeních i v politice. Až příliš často je rasismus spojován s různými napadeními, útoky i trestnými činy. Někdy mám pocit, že se o rasismu hovoří téměř vždy, jakmile dojde k jakémukoliv střetu mezi příslušníky majoritní skupiny obyvatel s Romy, Vietnamci, Ukrajinci, černochoy apod. Ale co to vlastně rasismus je? A kdy přecházejí nepřátelské postoje v rasismus?

Průcha (2004) uvádí, že rasismus vychází z historicky dlouhodobého vnímání specifických vlastností vlastní skupiny a odlišností jiných rasových skupin, což vedlo k vytvoření poměrně stabilních sociálněpsychologických stereotypů a postojů. **Rasismus** je označení pro takové jednání, které překračuje pouhé vnímání rasových odlišností a mění se na nepřátelské aktivity vůči příslušníkům jiné rasy. Tyto aktivity se projevují především v diskriminaci a v agresivním chování (verbálním nebo fyzickém). O rasismu mluvíme jen tehdy, jestliže při něm dochází k přímému ohrožování jedné rasové skupiny jinou rasovou skupinou. Pocity sociální distance nebo nízké oblíbenosti určité rasy u příslušníků jiné rasy nelze považovat za rasismus, protože kdyby tomu tak bylo, tak bychom mohli většinu obyvatel planety nazvat rasisty.

Giddens (1999) uvádí, že se u lidí vyskytují jasné fyzické rozdíly, které se mohou stát zdrojem společenské diskriminace a předsudků. Tyto rasové odlišnosti jsou vnímány příslušníky dané komunity nebo společnosti jako etnicky významné (např. rozdíly v barvě kůže bývají vnímány jako významné, naopak jiná barva vlasů nikoli). Vzhledem k tomu můžeme rasismus definovat jako předsudek založený na těchto rasových odlišnostech a rasista je člověk, který si myslí, že někteří lidé jsou na základě rasových rozdílů nadřazení nebo méněcenní.

Frištenská in Šišková (1998) rozlišuje dva produkty rasismu:

1. rasovou diskriminaci

2. rasové násilí

2.3.4.1 Rasová diskriminace

Za diskriminaci považujeme jednání, při kterém jsou skupině lidí upírána práva a příležitosti, kterými disponují jiní (např. když černochoch nedostane určitou práci, zatímco bělochoch

ano). Velice často bývají příčinou diskriminace předsudky, ale musíme si uvědomit, že je nutno mezi předsudky a diskriminací rozlišovat, protože tyto dvě kategorie mohou existovat i nezávisle na sobě. Lidé mohou mít předsudky vůči určité skupině lidí, ale nemusí to dávat najevo a rasová diskriminace nemusí vycházet přímo z předsudků (Giddens, 1999).

Rasová diskriminace se může projevovat v oblasti pracovní, vzdělávání, v politice a jiných sférách života společnosti. Jde o situace, kdy jsou příslušníci určité, obvykle menšinové rasy znevýhodňováni ve srovnání s příslušníky většinové skupiny obyvatel (Průcha, 2004).

2.3.4.2 Rasové násilí

Pod pojmem rasové násilí lze chápat násilné (fyzické) chování s rasovým motivem, kdy se jeho předmětem stává příslušník rasově odlišné skupiny. V případech rasového násilí je podstatou fakt, že násilí není zaměřeno na konkrétní osobu, ale na celou odlišnou rasu. Útočníkovi nezáleží na tom, kdo je obětí, ale na skutečnosti, že je členem dané rasy. Patří sem různé typy násilného chování, jako např. zabití, ublížení na zdraví, způsobení velké škody, různé druhy násilí, genocida. Aby bylo možné tyto násilné činy klasifikovat jako rasové násilí, musí být rasově motivovány (Frištenská in Šišková, 1998).

2.4 Etika a etický kodex sociálních pracovníků

Sociální pracovník se musí neustále zabývat otázkami etiky vlastní práce, protože jako člověk není nezaujatý, objektivní pozorovatel a na všem co se mezi ním a klientem děje se spolupodílí, včetně rozvíjení postojů, těžkostí, nedorozumění a nespolupráce. Požadavek mravnosti neboli etiky je obzvláště důležitý v rámci křehkých a nejistých pracovních vztahů pracovníka a klienta. Často je velmi obtížné, aby se spolu domluvili a došli k oboustranné spokojenosti, proto je často zdůrazňovaný respekt k lidské důstojnosti druhého a to nejen klienta, ale i pracovníka. (Úlehla, 2005).

Etika je slovo pocházející z řeckého slova *éthos* - mrav, zvyk, obyčej, způsob jednání. Jde o vědní disciplínu, která se zabývá jednáním s jeho předpoklady a souvislostmi na obecné úrovni. Součástí jsou především teoretické a hypotetické úvahy o přijatelnosti určitého jednání a chování. Výraz morálka vychází z latinského *mos* - původně vůle, později mrav, předpis, zákon, vlastnost, charakter a vnitřní podstata. Morálka se zabývá zkoumáním konkrétního jednání s tím, co je očekáváno. Dává prostor pro posuzování osobní zodpovědnosti, pro vyjádření morální viny nebo nevin, které následně umožňuje vyjádřit možné řešení

konkrétního morálního problému vzhledem ke konkrétní situaci (Fischer, Milfait a kol., 2008).

Motivem zvýšeného zájmu o etiku v sociální práci je i řada případů sociálních pracovníků, kteří selhali právě v morální oblasti. Důležitý je také vliv omezování zdrojů plynoucích do sociální oblasti a používání nových, především medicínských technologií, které sebou přinášejí etická dilemata pro všechny pomáhající profese. Také různé diskuse věnované etickým otázkám pomáhají sociálním pracovníkům při rozhodování etických problémů. Tyto problémy vznikají především v situacích, kdy sociální pracovník ví, jak by měl rozhodnout, ale toto rozhodnutí je v rozporu s jeho morálním názorem. To co jeden sociální pracovník považuje jako dodržování daných pravidel, může pro jiného znamenat etický problém, záleží na osobnosti sociálního pracovníka (Matoušek a kol., 2003).

Podle Úlehly (2005) nelze etiku práce vymezit nějakým kodexem. Tyto kodexy napomáhají v prvním seznámení a nahlédnutí do problematiky etického hodnocení práce. Z tohoto pohledu je etický kodex sice užitečný, ale zjednodušený model. Do profesionální práce však zasahuje celý pracovníkův přístup k lidem a životu. Každý z nás má v sobě zakořeněny určité postoje vůči lidem a světu, které ho ovlivňují v jeho profesi. Zatímco jeden je přesvědčen o dobrotě a vstřícnosti lidí, druhý věří, že pokud lidé mají možnost, tak nedodržují pravidla a zneužívají situace.

2.4.1 Etický kodex sociálních pracovníků

Etický kodex obsahuje základní hodnoty profese, které by měl profesionální pracovník dodržovat. Kodexy jsou také vzdělávacím prostředkem pomáhajícím při vytváření a udržení etické reflexe. Upozorňují na oblasti, kde může docházet ke konfliktům a podporují profesionální vnímavost v oblasti etických problémů a dilemat. Většina kodexů je složena z obecných etických principů, ale obsahují jen málo pravidel. Přestože mají kodexy regulační význam, nebývají v nich obsaženy sankce. Těžko totiž uplatňovat sankce tam, kde jsou kodexy spíše obecné a obsahují především principy. Podoba samotného kodexu se odvíjí od historické situace profese v daném kulturním okruhu (Fischer, Milfait a kol., 2008).

Etický kodex sociálních pracovníků ČR byl vydán v roce 1995 Společností sociálních pracovníků. Obecně se etické kodexy věnují respektování jedinečné hodnoty a důstojnosti každé bytosti, podpoře sebeurčení klienta a podpoře sociální spravedlnosti či profesní inte-

grity. Etický kodex sociálních pracovníků vyjadřuje respekt ke klientům a jejich sebeurčení především tím, že respektuje hodnoty lidských práv, jedinečnost člověka, potřebu seberealizace klienta, vedení klienta k odpovědnosti, zapojení klienta do řešení problému (Matoušek a kol., 2003).

Etický kodex sociálních pracovníků je rozdělen do několika kapitol. V první najdeme etické zásady sociální práce, která má být založena na hodnotách demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti. Dále je zde uvedeno, že sociální pracovník má respektovat jedinečnost každého člověka bez ohledu na jeho původ, etnickou příslušnost, rasu, barvu pleti, pohlaví, rodinný stav, zdravotní stav, sexuální orientaci, ekonomickou situaci apod. Ve druhé části jsou uvedeny pravidla etického chování sociálního pracovníka a to ve vztahu ke klientovi, ke svému zaměstnavateli, ke kolegům, ke svému povolání a odbornosti a ve vztahu ke společnosti. V etickém kodexu jsou také uvedeny etické problémové okruhy, které by měly být rozpracovány v rozšířeném kodexu zaměřeném na sociální práci v různých oblastech. Mezi tyto základní etické problémy:

- kdy vstupovat nebo zasahovat do života občana, jeho rodiny, skupiny nebo obce,
- kterým sociálním případům dát přednost a jak dlouho se s nimi zabývat,
- kolik pomoci a péče klientovy věnovat, aby ho stimulovaly a nevedly ke zneužívání,
- kdy přestat s poskytovanou pomocí.

V neposlední řadě jsou zde uvedeny i povinnosti Společnosti sociálních pracovníků ČR při řešení etických problémů (Etický kodex sociálních pracovníků [online]).

Kodex obsahuje základní hodnoty sociální profese. Veřejnosti se tak dává najevo, že etika je pro sociální pracovníky při práci s lidmi důležitá. Díky kodexu si tak může veřejnost i zájemci o sociální práci ujasnit poslání této profese i to, jak sociální pracovníci chápou sami sebe. Co však v kodexu není uvedeno, je popis, jak jednat v mimořádných problematických situacích, které vyžadují individuální přístup a řešení. Sociální pracovník totiž nemůže vycházet pouze z přesně stanovených pravidel pro jednání, ale musí do své práce zapojovat vlastní názor a rozhodování (Robinson, Reeser in Matoušek a kol., 2003).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 PEDAGOGICKÝ VÝZKUM

Druhá část této bakalářské práce je zaměřena na samotný výzkum rasových a etnických předsudků v postojích sociálních pracovníků. Výzkum jsem provedla dotazníkovou metodou. O spolupráci při vyplnění jsem požádala pracovníky několika různých úřadů na Hodonínsku. Konkrétně se jedná o Městský úřad Veselí nad Moravou, odbor sociálních věcí a zdravotnictví, Městský úřad Hodonín, odbor sociálních služeb, Úřad práce ČR, krajská pobočka v Brně, kontaktní pracoviště Veselí nad Moravou, kontaktní pracoviště Kyjov a kontaktní pracoviště Hodonín. Hlavním záměrem při zpracování výsledků je zjištění míry rasových a etnických předsudků v postojích sociálních pracovníků v závislosti na délce praxe v sociální oblasti a posouzení rozdílu v postojích mezi pracovníky městských úřadů a úřadu práce. Dále bych chtěla získaná data vzájemně porovnat mezi jednotlivými etnickými skupinami a různými typy úřadů.

3.1 Výzkumný problém

Po prostudování poznatků uvedených v teoretické části této bakalářské práce jsem si položila následující výzkumnou otázku, na kterou se budu snažit najít odpověď:

Existuje rozdíl v rasových a etnických předsudcích v postojích sociálních pracovníků v souvislosti s délkou jejich praxe v sociální oblasti?

Cílem mé práce je zjistit postoje sociálních pracovníků k vybraným etnickým a národnostním skupinám, které jsem záměrně zvolila z důvodu jejich nejčtenější zastoupenosti v České republice.

3.2 Výzkumné cíle

Hlavním cílem tohoto výzkumu je zjištění rozdílu v rasových a etnických předsudcích v postojích sociálních pracovníků k vybraným etnickým a národnostním menšinám v souvislosti s délkou praxe a místem výkonu jejich profese.

Dalším cílem výzkumu je porovnání rasových a etnických předsudků mezi pracovníky vybraných městských úřadů a úřadu práce v oblasti společenské prestiže, adopce dětí z minoritních skupin, v mezilidských kontaktech, ve vztazích na pracovišti, v oblasti zneužívání sociálních dávek a v oblasti přínosu menšinové kultury pro majoritní společnost.

Pro zjištění těchto cílů jsem si zvolila kvantitativní výzkumnou strategii.

3.3 Druh a metoda výzkumu

Pro svůj výzkum jsem si vybrala metodu dotazníkového šetření s posuzovacími škálami. Jedná se o kvantitativní výzkum, který předpokládá získání většího množství dat. Dotazník je anonymní, bylo v něm použito dvanáct otázek a každá otázka je rozdělena pro tři konkrétní etnika - Romy, Vietnamce a Ukrajince. Jedná se o etnické menšiny, které mají v okrese Hodonín významné zastoupení. V dotazníku jsem se rozhodla použít pětistupňové škálování, které může poskytnout přesnější posouzení. V úvodní části jsou dotazy týkající se věku respondentů, místa, kde pracují, délky praxe v sociální oblasti a nejvyššího dosaženého vzdělání. Otázka č. 2 je zaměřena na zjištění obav respondentů ze ztráty společenské prestiže v důsledku rasových předsudků. Otázka č. 3 se vztahuje k předsudkům vůči adopci dětí z minoritních skupin. Otázky č. 4 - 6 a č. 10 směřují ke zjištění předsudků v mezilidských kontaktech. Otázky č. 7 - 9 se orientují na předsudky ve vztazích na pracovišti. Otázka č. 11 zkoumá postoje vůči zneužívání sociálních dávek menšinových skupin obyvatel a otázka č. 12 se vztahuje na vnímání možného přínosu menšinové kultury pro majoritní společnost.

3.4 Hypotézy

Při svém výzkumu jsem stanovila následující hypotézy:

1H₀ Mezi sociálními pracovníky, kteří pracují v sociální oblasti 5 let a méně a sociálními pracovníky pracujícími v této oblasti déle jak 5 let, není rozdíl v rasových a etnických předsudcích v postojích k Romům.

1H_A Mezi sociálními pracovníky, kteří pracují v sociální oblasti 5 let a méně a sociálními pracovníky pracujícími v této oblasti déle jak 5 let, je rozdíl v rasových a etnických předsudcích v postojích k Romům.

2H₀ Mezi sociálními pracovníky, kteří pracují v sociální oblasti 5 let a méně a sociálními pracovníky pracujícími v této oblasti déle jak 5 let, není rozdíl v rasových a etnických předsudcích v postojích k Ukrajincům.

2H_A Mezi sociálními pracovníky, kteří pracují v sociální oblasti 5 let a méně a sociálními pracovníky pracujícími v této oblasti déle jak 5 let, je rozdíl v rasových a etnických před-
sudcích v postojích k Ukrajincům.

3H₀ Mezi sociálními pracovníky, kteří pracují v sociální oblasti 5 let a méně a sociálními
pracovníky pracujícími v této oblasti déle jak 5 let, není rozdíl v rasových a etnických
předsudcích v postojích k Vietnamcům.

3H_A Mezi sociálními pracovníky, kteří pracují v sociální oblasti 5 let a méně a sociálními
pracovníky pracujícími v této oblasti déle jak 5 let, je rozdíl v rasových a etnických před-
sudcích v postojích k Vietnamcům.

4H₀ Mezi sociálními pracovníky městských úřadů a pracovníky úřadu práce neexistuje roz-
díl v rasových a etnických předsudcích v postojích vůči Romům.

4H_A Mezi sociálními pracovníky městských úřadů a pracovníky úřadu práce existuje rozdíl
v rasových a etnických předsudcích v postojích vůči Romům.

5H₀ Mezi sociálními pracovníky městských úřadů a pracovníky úřadu práce neexistuje roz-
díl v rasových a etnických předsudcích v postojích vůči Ukrajincům.

5H_A Mezi sociálními pracovníky městských úřadů a pracovníky úřadu práce existuje rozdíl
v rasových a etnických předsudcích v postojích vůči Ukrajincům.

6H₀ Mezi sociálními pracovníky městských úřadů a pracovníky úřadu práce neexistuje roz-
díl v rasových a etnických předsudcích v postojích vůči Vietnamcům.

6H_A Mezi sociálními pracovníky městských úřadů a pracovníky úřadu práce existuje rozdíl
v rasových a etnických předsudcích v postojích vůči Vietnamcům.

3.5 Výzkumný soubor

Praktická část této práce je zaměřena na postoje sociálních pracovníků Městských úřadů a Úřadu práce ČR v okrese Hodonín. Rozhodla jsem se pro záměrný výběr výzkumného vzorku z řad pracovníků MěÚ Hodonín, MěÚ Veselí nad Moravou a ÚP ČR v Hodoníně, Kyjově a ve Veselí nad Moravou. Celková velikost výzkumného vzorku činí 80 respondentů. Pracovníci ÚP ČR a obecních úřadů s rozšířenou působností jsou zastoupeni rovnoměrně v počtu 40 respondentů.

3.6 Způsob sběru a vyhodnocení dat.

Mezi respondenty jsem v průběhu měsíce listopadu, prosince 2011 a ledna 2012 rozdala dotazníky a požádala je o jejich vyplnění. Celkem jsem předala 80 dotazníků, z tohoto počtu bylo 40 dotazníků pro pracovníky městských úřadů a 40 dotazníků pro pracovníky úřadu práce. Zřejmě i díky tomu, že jsem o předání dotazníků na jednotlivé úřady požádala osoby, se kterými jsem se již někdy v rámci plnění pracovních povinností setkala, vrátil se mi plný počet vyplněných dotazníků.

Při vyhodnocování dat jsem nejdříve dotazníky roztřídila dle jednotlivých úřadů. Každý dotazník jsem následně zapsala do tabulky v programu Microsoft Excel, což mi umožnilo s daty pracovat a různými způsoby je vyhodnocovat. K ověření hypotéz jsem použila analýzu rozptylu (ANOVA).

4 VÝSLEDKY VÝZKUMU

V této části bakalářské práce jsou interpretovány způsoby zpracování výsledků výzkumu a dále jsou tyto výsledky prezentovány pomocí sloupcových grafů. V této kapitole jsou vyhodnocovány jednotlivé odpovědi dotazníku, které jsem sjednotila do určitých tematických celků. Při tomto vyhodnocování jsem vycházela z dat, která jsem si již dříve zadala do programu Microsoft Excel.

4.1 Základní informace o respondentech

První otázka dotazníku byla zaměřena na pohlaví respondentů, místa, kde pracují, délky praxe v sociální oblasti a nejvyššího dosaženého vzdělání. Po zpracování těchto údajů v programu Microsoft Excel jsem získala základní údaje o respondentech, které jsou prezentovány v tabulkách č. 1 - 3.

Tabulka č. 1. Složení respondentů dle pohlaví.

	muži	ženy
Městský úřad	4	36
Úřad práce	4	36
Celkem	8	72

Na základě uvedených výsledků můžeme konstatovat, že se výzkumu zúčastnila převážná většina žen a to 90%, muži byli mezi respondenty zastoupeni pouze v rozsahu 10%.

Tabulka č. 2. Složení respondentů dle délky praxe.

	5 let a méně	více než 5 let
Městský úřad	14	26
Úřad práce	14	26
Celkem	28	52

Z druhé tabulky je patrné, že mezi respondenty je větší počet osob, které v sociální oblasti pracují déle než 5 let, než osob pracujících 5 let a méně. Myslím si, že toto zjištění může znamenat, že v sociální oblasti pracují osoby s dlouholetými zkušenostmi a praktickými znalostmi, které však mohou být více než jiné ohroženy negativními vlivy práce s lidmi.

Tabulka č. 3. Složení respondentů dle nejvyššího dosaženého vzdělání.

	středoškolské	vyšší odborné	vysokoškolské, Bc.	vysokoškolské, Mgr.
Městský úřad	15	6	10	9
Úřad práce	33	1	4	2
Celkem	48	7	14	11

Mezi pracovníky vybraných úřadů převažují osoby se středoškolským vzděláním (60%), na druhém místě je zastoupeno vysokoškolské bakalářské vzdělání (18%), dalším nejvyšším dosaženým vzděláním je vysokoškolské magisterské vzdělání (14%) a na posledním místě je vyšší odborné vzdělání (9%).

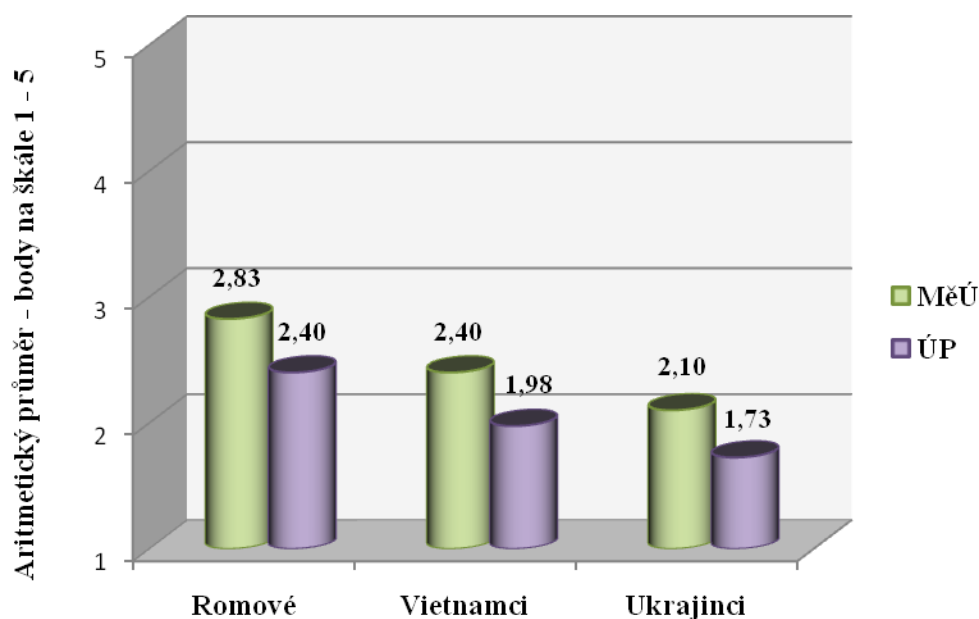
4.2 Vyhodnocení otázek dotazníku

V této části jsem se zaměřila na vyhodnocení jednotlivých otázek a odpovědí, které jsem sjednotila do určitých tematických okruhů. Při zpracování jsem vycházela z dat, která jsem již v první fázi zadala do tabulky v programu Microsoft Excel. Vzhledem k tomu, že jsou odpovědi v dotazníku vyjádřeny pomocí škály, jsou tato data již v číselné podobě od 1 do 5, přičemž 1 vyjadřuje nejvíce pozitivní odpověď a 5 nejvíce negativní odpověď. Celkové průměrné výsledky jsou prezentovány prostřednictvím sloupcových grafů, ve kterých jsou porovnávány hodnoty mezi jednotlivými úřady a národnostními (etnickými) skupinami.

4.2.1 Obavy ze ztráty společenské prestiže v důsledku rasových předsudků

Otázka č. 2. V případě, že by vaši předci byli Romové, Vietnamci, Ukrajinci, vadilo by vám, kdyby tuto skutečnost věděli vaši přátelé, kolegové a známí?

Graf č. 1. Obavy ze ztráty společenské prestiže v důsledku rasových předsudků.

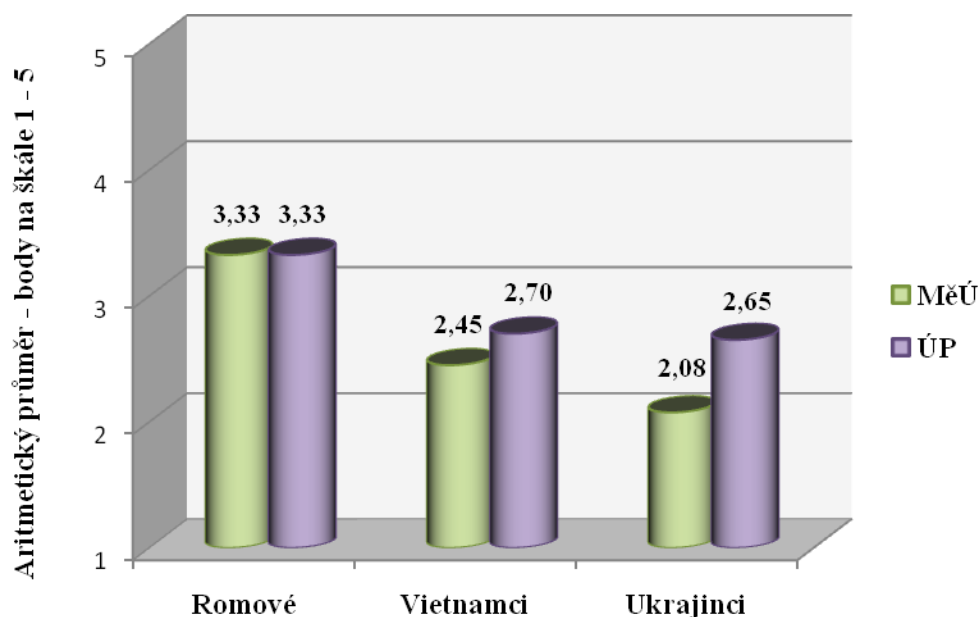

Výsledky u této otázky jsou v porovnání mezi pracovníky městských úřadů a úřadu práce nepatrně odlišné. Je zjevné, že pracovníci MěÚ vyjadřují svůj postoj ke společenské prestiži a svému původu o něco důrazněji. Romský původ by u obou skupin respondentů vzbuzoval největší obavy. Naopak ukrajinský původ představuje u pracovníků MěÚ i ÚP nejmenší obavy ze ztráty společenské prestiže.

4.2.1 Předsudky vůči adopci dětí z minoritních skupin

Otázka č. 3. Schválil/a byste někomu blízkému adopci romského, vietnamského, ukrajinského dítěte?

Graf č. 2. Předsudky vůči adopci dětí z minoritních skupin.

Z tohoto grafu je zřejmé, že u pracovníků obou úřadů jsou předsudky vůči adopci dětí z minoritních skupin velmi podobné. Nejhorší možnou variantou u obou skupin respondentů by byla adopce romského dítěte. Naproti tomu případná adopce dítěte vietnamského nebo ukrajinského původu je přijímána přijatelněji. Nejlépe je hodnocena adopce ukrajinského dítěte.

4.2.2 Předsudky v mezilidských kontaktech

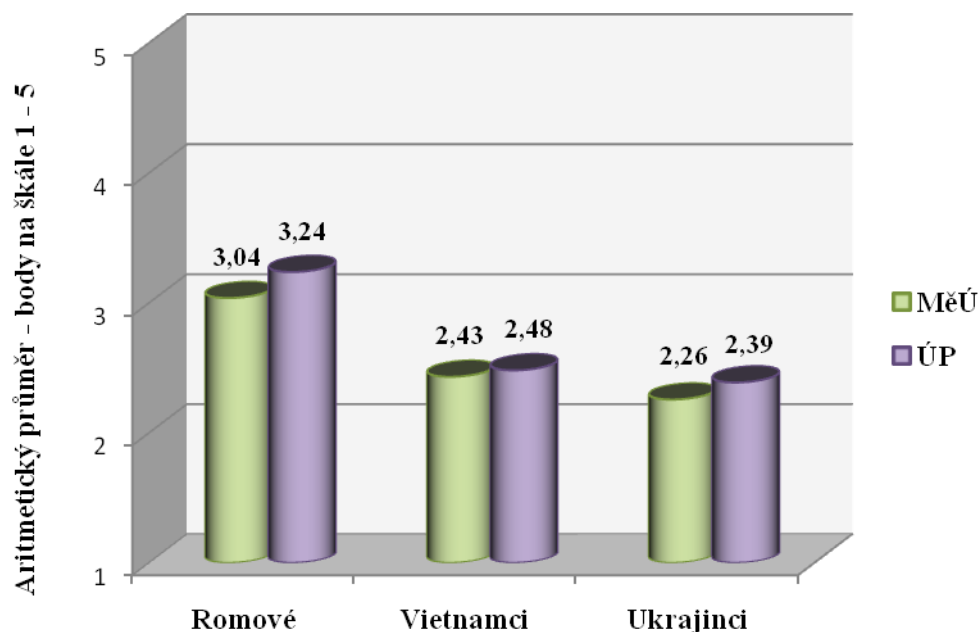
Otázka č. 4. Vadilo by vám, kdyby vás měl ošetřovat romský, vietnamský, ukrajinský lékař?

Otázka č. 5. Ovlivnilo by vás při koupi bytu zjištění, že by vaši sousedé byli Romové, Vietnamci, Ukrajinci?

Otázka č. 6. Posadil/a byste se v hromadném dopravním prostředku vedle Roma, Vietnamce, Ukrajince?

Otázka č. 10. Šel/šla byste na sociální šetření do romské, vietnamské, ukrajinské komunity bez přítomnosti dalšího kolegy?

Graf č. 3. Předsudky v mezilidských kontaktech.

Výsledky tohoto tematického celku týkajícího se předsudků v mezilidských kontaktech jsou u pracovníků MěÚ a ÚP velmi podobné. Pokud se však na výše zobrazený graf podíváme podrobněji, zjistíme, že v této oblasti mají větší obavy pracovníci úřadu práce ve srovnání s pracovníky městských úřadů. V oblasti předsudků v mezilidských kontaktech mají nejhorší hodnocení příslušníci romského etnika. Naproti tomu výsledky zbývajících dvou etnických skupin jsou velmi podobné a nejméně obav v této oblasti vzbuzují příslušníci ukrajinské národnosti.

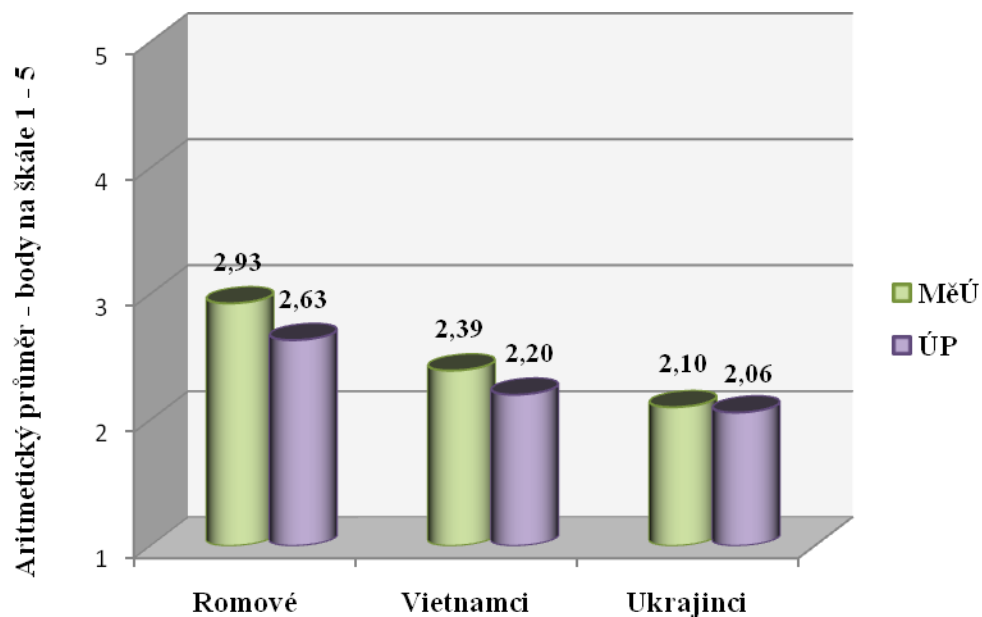
4.2.3 Vztahy na pracovišti

Otázka č. 7. Vadilo by vám, kdyby jste měl/a společnou kancelář s romským, vietnamským, ukrajinským kolegou/kolegyní?

Otázka č. 8. Vadilo by vám, kdyby se vaším přímým nadřízeným/nadřízenou stal Rom, Vietnamec, Ukrajinec?

Otázka č. 9. Přijal/a byste pozvání na večeři ke svému romskému, vietnamskému, ukrajinskému kolegovi/kolegyni?

Graf č. 4. Vztahy na pracovišti.

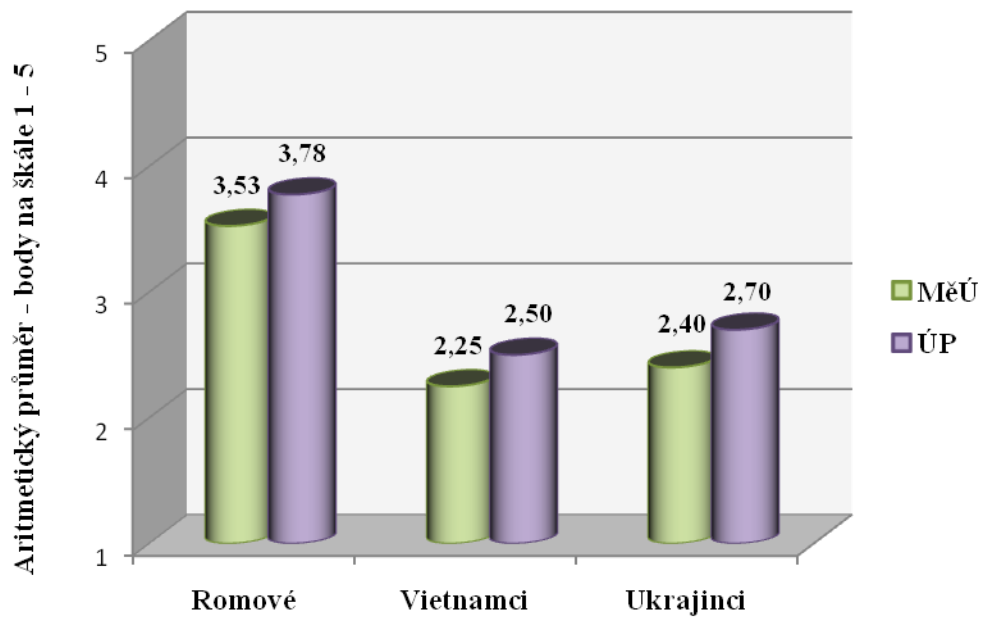

V oblasti týkající se pracovních a kolegiálních vztahů jsou výsledky obou skupin respondentů opět podobné. Pracovníci MěÚ i ÚP mají více negativní postoj ke kolegovi, popř. nadřízenému patřícímu k romskému etniku. Naopak nejlépe u obou skupin respondentů dopadl případný ukrajinský kolega (nadřízený). V této oblasti jsou vůči všem třem hodnoceným etnikům tolerantnější pracovníci úřadu práce.

4.2.4 Postoje vůči zneužívání sociálních dávek menšinových skupin obyvatel

Otázka č. 11. Myslíte si, že mají Romové, Vietnamci, Ukrajinci více dětí z důvodu vyšších sociálních dávek?

Graf č. 5. Postoje vůči zneužívání sociálních dávek menšinových skupin obyvatel.

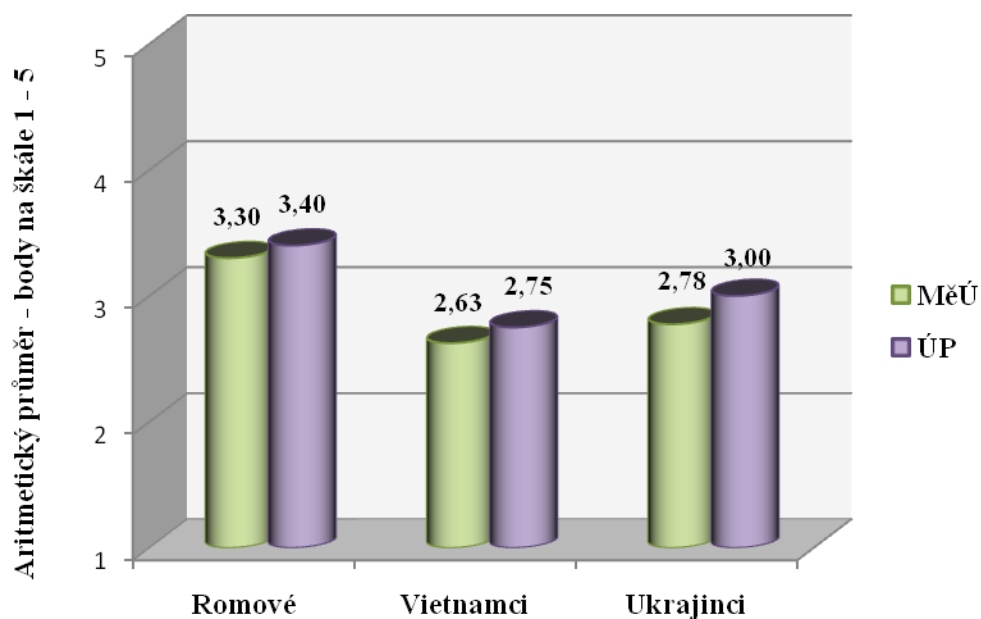

Z tohoto grafu vyplývá, že v hodnocení postojů v oblasti zneužívání sociálních dávek jsou mezi pracovníky městských úřadů a úřadu práce jen minimální rozdíly. Více negativních hodnocení bylo zaznamenáno pracovníky ÚP. Obě skupiny respondentů zastávají názor, že nejvíce jsou zneužívány sociální dávky příslušníky romského etnika. Hodnocení obou zbývajících etnických skupin jsou velmi podobné. Nejméně negativních postojů v této oblasti vzbuzuje ukrajinské etnikum.

4.2.5 Přínos menšinové kultury pro majoritní společnost

Otázka č. 12. Myslíte si, že romská, vietnamská, ukrajinská kultura může mít pozitivní vliv na většinovou společnost?

Graf č. 6. Přínos menšinové kultury pro majoritní společnost.

Výsledky tohoto tematického celku jsou v porovnání mezi pracovníky městských úřadů a úřadu práce opět téměř shodné. Obě skupiny respondentů si myslí, že největším přínosem pro majoritní skupinu může být vietnamská kultura. Naopak nejmenší možný přínos je přisuzován kultuře romské. V celkovém výčtu odpovědí byli méně tolerantnější pracovníci úřadu práce.

5 OVĚŘENÍ HYPOTÉZ

V této části se zaměřím na ověření platnosti jednotlivých výše stanovených hypotéz, přičemž pro jejich přijetí nebo zamítnutí použiju analýzu rozptylu (ANOVA).

5.1 Vyhodnocení rozdílu mezi předsudky v postojích sociálních pracovníků v souvislosti s délkou praxe.

Tabulka č. 4. Analýza rozptylu (ANOVA) - postoje k Romům, Vietnamcům a Ukrajincům podle délky praxe.

Proměnná	Analýza rozptylu_délka praxe Označ. efekty jsou význ. na hlad. $p < ,05000$							F	p
	SČ efekt	SV efekt	PČ efekt	SČ chyba	SV chyba	PČ chyba			
Romové	235,0088	1	235,0088	8452,791	78	108,3691	2,168596	0,144879	
Vietnamci	40,2034	1	40,2034	4618,684	78	59,2139	0,678953	0,412460	
Ukrajinci	41,2505	1	41,2505	3997,549	78	51,2506	0,804879	0,372399	

Výše uvedená tabulka ukazuje, že mezi zvolenými skupinami není v souvislosti s postoji k Romům, Vietnamcům a Ukrajincům a délkou praxe statisticky významný rozdíl. Důležitá je hodnota **p**, která určuje, na jaké hladině významnosti je možné zamítnout hypotézu. Porovnává se s předem stanovenou hladinou významnosti, nejobvykleji s 0,05. V případě, že je hodnota p větší než 0,05, přijímáme nulovou hypotézu. Pokud je hodnota p menší než 0,05, přijímáme hypotézu alternativní.

Z tabulky č. 4 vyplývá, že u všech tří sledovaných etnických skupin je hodnota p větší než 0,05 (hladina významnosti) a proto ve všech třech případech přijímáme nulovou hypotézu a odmítáme hypotézu alternativní. Mezi sociálními pracovníky, kteří pracují v sociální oblasti 5 let a méně a sociálními pracovníky pracujícími v této oblasti déle jak 5 let není rozdíl v rasových a etnických předsudcích v postojích k Romům, Vietnamcům a Ukrajincům.

H_0 Mezi sociálními pracovníky, kteří pracují v sociální oblasti 5 let a méně a sociálními pracovníky pracujícími v této oblasti déle jak 5 let, není rozdíl v rasových a etnických předsudcích v postojích k Romům.

2H₀ Mezi sociálními pracovníky, kteří pracují v sociální oblasti 5 let a méně a sociálními pracovníky pracujícími v této oblasti déle jak 5 let, není rozdíl v rasových a etnických předsudcích v postojích k Ukrajincům.

3H₀ Mezi sociálními pracovníky, kteří pracují v sociální oblasti 5 let a méně a sociálními pracovníky pracujícími v této oblasti déle jak 5 let, není rozdíl v rasových a etnických předsudcích v postojích k Vietnamcům.

5.2 Vyhodnocení rozdílu mezi postoji pracovníků městských úřadů a úřadu práce.

Tabulka č. 5. Analýza rozptylu (ANOVA) - postoje k Romům, Vietnamcům a Ukrajincům podle profese.

Proměnná	Analýza rozptylu_profese Označ. efekty jsou význ. na hlad. $p < ,05000$							
	SČ efekt	SV efekt	PČ efekt	SČ chyba	SV chyba	PČ chyba	F	p
Romové	57,80000	1	57,80000	8630,000	78	110,6410	0,522410	0,471977
Vietnamci	0,31250	1	0,31250	4658,575	78	59,7253	0,005232	0,942521
Ukrajinci	39,20000	1	39,20000	3999,600	78	51,2769	0,764476	0,384615

Z údajů této tabulky vyplývá, že mezi skupinami podle typu úřadu není v souvislosti s postoji k Romům, Vietnamcům a Ukrajincům statisticky významný rozdíl. V případě, že je hodnota p větší než 0,05, přijímáme nulovou hypotézu. Pokud je hodnota p menší než 0,05, přijímáme hypotézu alternativní.

Z tabulky č. 5 vyplývá, že u všech tří sledovaných etnických skupin je hodnota p větší než 0,05 a proto ve všech třech případech přijímáme nulovou hypotézu a odmítáme hypotézu alternativní. Mezi sociálními pracovníky městských úřadů a pracovníky úřadu práce neexistuje rozdíl v rasových a etnických předsudcích v postojích vůči Romům, Vietnamcům a Ukrajincům.

4H₀ Mezi sociálními pracovníky městských úřadů a pracovníky úřadu práce neexistuje rozdíl v rasových a etnických předsudcích v postojích vůči Romům.

5H₀ Mezi sociálními pracovníky městských úřadů a pracovníky úřadu práce neexistuje rozdíl v rasových a etnických předsudcích v postojích vůči Ukrajincům.

H_0 Mezi sociálními pracovníky městských úřadů a pracovníky úřadu práce neexistuje rozdíl v rasových a etnických předsudcích v postojích vůči Vietnamcům.

V obou výše uvedených případech byla použita analýza rozptylu (ANOVA). Pro její použití byly splněny nutné parametry: homogenita rozptylů (Leveneův test + Brown-Forsythův test) a normalita rozložení dat.

6 SHRNU TÍ VÝZKUMU

Praktická část této bakalářské práce byla zaměřena na zjištění rozdílu v rasových a etnických předsudcích v postojích sociálních pracovníků k vybraným etnickým a národnostním menšinám v souvislosti s délkou praxe a místem výkonu jejich profese. Dalším cílem výzkumu bylo porovnání rasových a etnických předsudků mezi pracovníky vybraných městských úřadů a kontaktních pracovišť úřadu práce ČR z hlediska společenské prestiže, adopce dětí z minoritních skupin, v mezilidských kontaktech, ve vztazích na pracovišti, v oblasti zneužívání sociálních dávek a ve vnímání přínosu menšinové kultury pro majoritní společnost.

Na mém výzkumu se podíleli pracovníci vybraných městských úřadů a úřadu práce ČR z okresu Hodonín, na které jsem se obrátila s vyplněním dotazníku. Úvodní část dotazníku byla zaměřena na zjištění pohlaví respondentů, místa, kde pracují, délky praxe v sociální oblasti a na dosažené vzdělání. Na základě těchto dotazů vyplynulo, že 90% respondentů tvořily ženy. Z celkového počtu dotázaných pracuje 65% v této profesi více než 5 let. Tento fakt vidím jako velmi pozitivní, protože znamená výhodu pro klienty v podobě zkušeného a kvalifikovaného pracovníka. Velmi mě překvapilo, že mezi respondenty vybraných úřadů stále ještě převažují pracovníci s nejvyšším dosaženým středoškolským vzděláním, kteří tvořili 60 % ze všech oslovených respondentů. Myslím si, že vzhledem ke všeobecným snahám o zvyšování kvalifikace a vzdělanosti v oblasti státní správy je tato situace dočasná.

V případě zjišťování rozdílu v rasových a etnických předsudcích v postojích sociálních pracovníků k vybraným etnickým a národnostním menšinám v souvislosti s délkou praxe a místem výkonu jejich profese nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly. Tato skutečnost pro mě byla opět překvapivá. Předpokládala jsem, že pracovníci pracující v sociální oblasti více jak 5 let budou vzhledem k praktickým zkušenostem a mnohaletému profesnímu vzdělávání tolerantnější, což se ale nepotvrdilo.

Při posuzování jednotlivých otázek dotazníku rozdělených do tematických celků jsem dospěla k některým zajímavým výsledkům. Příjemným zjištěním pro mě bylo, že obavy ze ztráty společenské prestiže v důsledku rasových předsudků nebyly nijak výrazné. Myslím si, že je to velmi důležitý nále z, protože vyjadřuje skutečnost, že se většina respondentů nebojí negativních ohlasů vůči své osobě pramenící z možného romského, vietnamského

nebo ukrajinského původu. Obdobná situace nastala i v případě vztahů na pracovišti. Respondenti se v této oblasti vyjadřují mnohem tolerantněji než u ostatních tematických celků. Ze získaných odpovědí lze usuzovat, že sociální pracovníci méně vnímají etnické rozdíly vůči případným kolegům jiné rasy a v převážné většině případů by se takové spolupráci nebránili.

Co se týče postojů sociálních pracovníků k vietnamské komunitě, překvapilo mě, s jakou mírou tolerance respondenti k této menšinové skupině přistupovali. Předpokládala jsem, že tato etnická skupina bude vnímána podobně jako romská, tedy vesměs negativně. Opak byl ale pravdou. Ukázalo se, že Vietnamci obdobně jako Ukrajinci nevyvolávají tolik záporných emocí. Ze všech srovnávaných etnických skupin byla dokonce vietnamská kultura hodnocena jako nejvíce přínosná pro většinovou společnost, ačkoli celkově lze říci, že romské, ukrajinské a ani vietnamské kultuře nebyl připisován zřetelnější význam.

Podle očekávání byla v rámci všech tematických celků nejhůře vnímána romská minorita, která se jeví jako problematická, což se nejvíce projevilo u dotazu na možné zneužívání sociálních dávek. Zde vidí přímou souvislost mezi počtem dětí a zneužíváním sociálních dávek 76 % dotázaných respondentů.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala rasovými a etnickými předsudky v postojích sociálních pracovníků. Především jsem chtěla zjistit, jestli existuje rozdíl v rasových a etnických předsudcích v postojích sociálních pracovníků v souvislosti s délkou praxe v sociální oblasti a místem výkonu profese.

V úvodní části jsou uvedeny teoretické pojmy, poznatky a informace vztahující se k tématu bakalářské práce. Neméně důležitou součástí je praktická část, která je zaměřena na samotný výzkum a interpretaci výsledků. Nejprve jsem se s pomocí dostupné literatury seznámila s problematikou daného tématu, abych si rozšířila znalosti týkající se této problematiky. Informace a pojmy, které se mi jevily jako zajímavé a důležité, jsem se pokusila shrnout v teoretické části. Poté jsem přistoupila k samotnému výzkumu.

Výsledky praktické části bakalářské práce mě nijak nepřekvapily a bohužel jsou konstatacím smutné reality v naší společnosti. V postojích sociálních pracovníků, přes veškerou jejich vzdělanost a kvalifikaci, přetrvávají v mnoha směrech negativní postoje, což se nejvýrazněji projevilo především vůči romskému etniku. Zřejmě nevedou k rasistickému nebo diskriminačnímu jednání, ale v některých případech mohou ovlivňovat jejich profesionalitu.

Řešení této složité a velmi závažné problematiky týkající se předsudků a stereotypů v našich postojích do budoucna vidím především v multikulturní výchově zaměřené na děti a mládež od nejútlejšího věku. Je žádoucí, aby se již od raného dětství učily toleranci a respektu k jiným národnostním skupinám a naučily se mezikulturní odlišnosti vnímat jako normální a přirozené. Jen tak můžeme zmírnit a časem snad zcela odstranit rasistické projevy, které se bohužel v naší společnosti vyskytují. Prvním krokem je integrace dětí z minoritních skupin mezi ostatní děti začínající již v mateřské škole. Pakliže nebudeme děti úmyslně vzájemně izolovat a vzbuzovat v nich pocit nadřazenosti, nebudou mít důvod cítit vůči sobě nepřátelství. Pokud chceme předsudky a stereotypy změnit a předcházet jim, musíme si je v první řadě uvědomit a pochopit je. Toho lze ve všech oblastech našeho života docílit prostřednictvím individuálního nebo skupinového vzdělávání a tréninku, ale mnohdy se stačí jen pořádně zamyslet, co je vlastně v našem životě opravdu důležité. Pozornost je třeba také zaměřit na zaměstnávání vyššího počtu osob patřících k různým etnickým skupinám v sociální oblasti a nejen tam. Nikdo z nás nechce žít ve světě plném násilí

a nepřátelské atmosféry a proto záleží na každém z nás, jestli vykročíme směrem k vzájemnému porozumění a toleranci.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Vyd. 2. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-020-9.
- [2] BURYÁNEK, J., (ed.). *Interkulturní výchova: Příručka nejen pro středoškolské pedagogy* [online]. Praha: Člověk v tísni, 2002, [cit. 2012-02-18]. Dostupné z WWW: <http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/IKV1_komplet.pdf>.
- [3] CICCOTTI, S. *Lépe porozumět sobě i ostatním: zajímavé psychologické experimenty pro pochopení našeho chování*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-364-2.
- [4] *Český statistický úřad* [online]. 2011 [cit. 2012-02-10]. Sčítání lidu, domů a bytů. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/predbezne_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011>.
- [5] FISCHER, O., MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. Praha: JABOK, 2008. ISBN 978-80-904137-3-3.
- [6] GÉRINGOVÁ, J. *Pomáhající profese - tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: TRITON, 2011. ISBN 978-80-7387-394-3.
- [7] GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argol, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- [8] GULOVÁ, L., ŠTĚPAŘOVÁ, E., (ed.). *Multikulturní výchova v teorii a praxi*. Brno: Katedra sociální pedagogiky Pedagogické fakulty MU, 2004. ISBN 80-86633-14-4.
- [9] HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práci: metodická příručka pro učitele a supervizory v sociální práci*. Praha: OSMIUM, 1999. ISBN 80-902081-8-5.
- [10] HAYES, N. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-763-9.
- [11] KOPŘIVA, K., *Lidský vztah jako součást profese*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-181-6.

- [12] KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. a kol. *Člověk - prostředí - výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- [13] MATOUŠEK, O., a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.
- [14] MATOUŠEK, O., a kol. *Základy sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-331-4.
- [15] NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 2. Praha: Akademie věd České republiky, 1997. ISBN 80-200-0628-1.
- [16] NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Vyd. 4. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2.
- [17] PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-885-6.
- [18] PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova: Příručka (nejen) pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-502-2.
- [19] *Společnost sociálních pracovníků* [online]. 2006 [cit. 2012-02-28]. Kodex sociálních pracovníků. Dostupné z WWW: <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspr.pdf>.
- [20] ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu: Sborník*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-285-8.
- [21] ŠIŠKOVÁ, T. (ed.). *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.
- [22] TESAŘ, F. *Etnické konflikty*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-097-9.
- [23] ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat: Učebnice metod sociální praxe*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-86429-36-9.
- [24] Zákon č. 108/2006 Sb. ze dne 1. ledna 2007 o sociálních službách.
- [25] Zákon č. 273/2001 Sb. ze dne 2. srpna 2001 o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR	Česká republika
MěÚ	Městský úřad
ÚP ČR	Úřad práce České republiky
ČSÚ	Český statistický úřad

SEZNAM GRAFŮ

<i>Graf č. 1. Obavy ze ztráty společenské prestiže v důsledku rasových předsudků.</i>	49
<i>Graf č. 2. Předsudky vůči adopci dětí z minoritních skupin.</i>	50
<i>Graf č. 3. Předsudky v mezilidských kontaktech.</i>	51
<i>Graf č. 4. Vztahy na pracovišti.</i>	52
<i>Graf č. 5. Postoje vůči zneužívání sociálních dávek menšinových skupin obyvatel.</i>	53
<i>Graf č. 6. Přínos menšinové kultury pro majoritní společnost.</i>	54

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka č. 1. Složení respondentů dle pohlaví.</i>	46
<i>Tabulka č. 2. Složení respondentů dle délky praxe.</i>	46
<i>Tabulka č. 3. Složení respondentů dle nejvyššího dosaženého vzdělání.</i>	47
<i>Tabulka č. 4. Analýza rozptylu (Anova) - postoje k Romům, Vietnamcům a Ukrajincům podle délky praxe.</i>	55
<i>Tabulka č. 5. Analýza rozptylu (Anova) - postoje k Romům, Vietnamcům a Ukrajincům podle profese.</i>	56

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

Příloha P II: Etický kodex sociálních pracovníků

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dotazník

Vážený respondente/respondentko, obracím se na vás s prosbou o vyplnění tohoto dotazníku, který byl sestaven pro potřeby mé bakalářské práce. Dotazník je anonymní a jeho cílem je zjistit rasové a etnické předsudky v postojích sociálních pracovníků.

Pokyny pro vyplnění dotazníku:

V úvodu dotazníku jsou informativní otázky, u kterých velmi snadno vyberete a označíte jednu z možných odpovědí. V další části jsou otázky se škálovanými odpověďmi, kdy musíte vybrat a zakroužkovat tu hodnotu na škále, která se co nejvíce blíží k jednomu ze dvou uvedených protichůdných postojů. Jednotlivá čísla symbolizují tyto postoje: 1. zcela pozitivní, 2. pozitivní, 3. neutrální, 4. negativní, 5. zcela negativní.

1. Uveďte Vaše pohlaví:

- a) muž
- b) žena

Kde pracujete?

- a) MěÚ
- b) ÚP

Jak dlouho pracujete v sociální oblasti?

- a) 5 let a méně
- b) více než 5 let

Uveďte nejvyšší dosažené vzdělání:

a) středoškolské všeobecné	e) vysokoškolské, Bc. – humanitní směr
b) středoškolské odborné	f) vysokoškolské, Bc. – technický směr
c) vyšší odborné	g) vysokoškolské, Mgr. – humanitní směr
d) vyšší odborné - humanitní směr	h) vysokoškolské, Mgr. – technický směr

2. V případě, že by vaši předci byli Romové, Vietnamci, Ukrajinci vadilo by vám, kdyby tuto skutečnost věděli vaši přátelé, kolegové a známí?

Romové: vůbec by mi to nevadilo 1 2 3 4 5 velmi by mi to vadilo

Vietnamci: vůbec by mi to nevadilo 1 2 3 4 5 velmi by mi to vadilo

Ukrajinci: vůbec by mi to nevadilo 1 2 3 4 5 velmi by mi to vadilo

3. Schválil/a byste někomu blízkému adopci romského, vietnamského, ukrajinského dítěte?

Romské: určitě ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

Vietnamské: určitě ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

Ukrajinské: určitě ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

4. Vadilo by vám, kdyby vás měl ošetřovat romský, vietnamský, ukrajinský lékař?

Romský: vůbec by mi to nevadilo 1 2 3 4 5 velmi by mi to vadilo

Vietnamský: vůbec by mi to nevadilo 1 2 3 4 5 velmi by mi to vadilo

Ukrajinský: vůbec by mi to nevadilo 1 2 3 4 5 velmi by mi to vadilo

5. Ovlivnilo by vás při koupi bytu zjištění, že by vaši sousedé byli Romové, Vietnamci, Ukrajinci?

Romové: určitě ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

Vietnamci: určitě ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

Ukrajinci: určitě ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

6. Posadil/a byste se v hromadném dopravním prostředku vedle Roma, Vietnamce, Ukrajince?

Roma: určité ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

Vietnamce: určité ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

Ukrajince: určité ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

7. Vadilo by vám, kdyby jste měl/a společnou kancelář s romským, vietnamským, ukrajinským kolegou/kolegyní?

Romský: vůbec by mi to nevadilo 1 2 3 4 5 velmi by mi to vadilo

Vietnamský: vůbec by mi to nevadilo 1 2 3 4 5 velmi by mi to vadilo

Ukrajinský: vůbec by mi to nevadilo 1 2 3 4 5 velmi by mi to vadilo

8. Vadilo by vám, kdyby se vaším přímým nadřízeným/nadřízenou stal Rom/ka, Vietnamec/ka, Ukrajinec/ka?

Rom: vůbec by mi to nevadilo 1 2 3 4 5 velmi by mi to vadilo

Vietnamec: vůbec by mi to nevadilo 1 2 3 4 5 velmi by mi to vadilo

Ukrajinec: vůbec by mi to nevadilo 1 2 3 4 5 velmi by mi to vadilo

9. Přijal/a byste pozvání na večeri ke svému romskému, vietnamskému, ukrajinskému kolegovi/kolegyni?

Romský: určité ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

Vietnamský: určité ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

Ukrajinský: určité ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

10. Šel/šla byste na sociální šetření do romské, vietnamské, ukrajinské komunity bez přítomnosti dalšího kolegy?

Romská: určité ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

Vietnamská: určité ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

Ukrajinská: určité ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

11. Myslíte si, že mají Romové, Vietnamci, Ukrajinci více dětí, z důvodu vyšších sociálních dávek?

Romové: určité ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

Vietnamci: určité ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

Ukrajinci: určité ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

12. Myslíte si, že romská, vietnamská, ukrajinská kultura může mít pozitivní vliv na většinovou společnost?

Romská: určité ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

Vietnamská: určité ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

Ukrajinská: určité ano 1 2 3 4 5 zcela jistě ne

Děkuji Vám za spolupráci a čas věnovaný tomuto dotazníku.

Lenka Michnová
FHS UTB ve Zlíně
obor sociální pedagogika

PŘÍLOHA P II: ETICKÝ KODEX SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ

ETICKÝ KODEX SPOLEČNOSTI SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ ČR

1. Etické zásady

1. 1. Sociální práce je založena na hodnotách demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti. Sociální pracovníci proto dbají na dodržování lidských práv u skupin a jednotlivců tak, jak jsou vyjádřeny v dokumentech relevantních pro praxi sociálního pracovníka, a to především ve Všeobecné deklaraci lidských práv, Chartě lidských práv Spojených národů a v Úmluvě o právech dítěte a dalších mezinárodních deklaracích a úmluvách. Dále se řídí Ústavou, Listinou základních práv a svobod a dalšími zákony tohoto státu, které se od těchto dokumentů odvíjejí.

1. 2. Sociální pracovník respektuje jedinečnost každého člověka bez ohledu na jeho původ, etnickou příslušnost, rasu či barvu pleti, mateřský jazyk, věk, pohlaví, rodinný stav, zdravotní stav, sexuální orientaci, ekonomickou situaci, náboženské a politické přesvědčení a bez ohledu na to, jak se podílí na životě celé společnosti.

1. 3. Sociální pracovník respektuje právo každého jedince na seberealizaci v takové míře, aby současně nedocházelo k omezení stejného práva druhých osob.

1. 4. Sociální pracovník pomáhá jednotlivcům, skupinám, komunitám a sdružení občanů svými znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi při jejich rozvoji a při řešení konfliktů jednotlivců se společností a jejich následků.

1.5. Sociální pracovník dává přednost profesionální odpovědnosti před svými soukromými zájmy. Služby poskytuje na nejvyšší odborné úrovni.

2. Pravidla etického chování sociálního pracovníka

2. 1. Ve vztahu ke klientovi

2. 1. 1. Sociální pracovník podporuje své klienty k vědomí vlastní odpovědnosti.

2. 1. 2. Sociální pracovník jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva svých klientů.

2. 1. 3. Sociální pracovník pomáhá se stejným úsilím a bez jakékoliv formy diskriminace všem klientům. Sociální pracovník jedná s každým člověkem jako s celostní bytostí. Zajímal se o celého člověka v rámci rodiny, komunity a společenského a přirozeného prostředí a usiluje o rozpoznání všech aspektů života člověka. Sociální pracovník se zaměřuje na silné stránky jednotlivců, skupin a komunit a tak podporuje jejich zmocnění.

2. 1. 4. Chrání klientovo právo na soukromí a důvěrnost jeho sdělení. Data a informace požaduje s ohledem na potřebnost při zajištění služeb, které mají být klientovi poskytnuty a informuje ho o jejich potřebnosti a použití. Žádnou informaci o klientovi neposkytne bez jeho souhlasu. Výjimkou jsou osoby, které nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (zejména nezletilé děti) nebo tehdy, kdy jsou ohroženy další osoby. V případech, kde je to v souladu s platnými právními předpisy, umožňuje účastníkům řízení nahlížet do spisů, které se řízení týkají.

2. 1. 5. Sociální pracovník podporuje klienty při využívání všech služeb a dávek sociálního zabezpečení, na které mají nárok, a to nejen od instituce, ve které jsou zaměstnáni, ale i ostatních příslušných zdrojů. Poučí klienty o povinnostech, které vyplývají z takto poskytnutých služeb a dávek. Podporuje klienta při řešení problémů týkajících se dalších sfér jeho života.

2. 1. 6. Sociální pracovník podporuje klienty při hledání možností jejich zapojení do procesu řešení jejich problémů.

2.1.7. Sociální pracovník je si vědom svých odborných a profesních omezení. Pokud s klientem nemůže sám pracovat, předá mu informace o dalších formách pomoci. Sociální pracovník jedná s osobami, které používají jejich služby (klienty) s účastí, empatií a péčí.

2. 2. Ve vztahu ke svému zaměstnavateli

2. 2. 1. Sociální pracovník odpovědně plní své povinnosti vyplývající ze závazku ke svému zaměstnavateli.

2. 2. 2. V zaměstnavatelské organizaci spolupůsobí při vytváření takových podmínek, které umožní sociálním pracovníkům v ní zaměstnaným přijmout a uplatňovat závazky vyplývající z tohoto kodexu.

2. 2. 3. Snaží se ovlivňovat sociální politiku, pracovní postupy a jejich praktické uplatňování ve své zaměstnavatelské organizaci s ohledem na co nejvyšší úroveň služeb poskytovaných klientům.

2. 3. Ve vztahu ke kolegům

2. 3. 1. Sociální pracovník respektuje znalosti a zkušenosti svých kolegů a ostatních odborných pracovníků. Vyhledává a rozšiřuje spolupráci s nimi a tím zvyšuje kvalitu poskytovaných sociálních služeb.

2. 3. 2. Respektuje rozdíly v názorech a praktické činnosti kolegů a ostatních odborných a dobrovolných pracovníků. Kritické připomínky k nim vyjadřuje na vhodném místě vhodným způsobem.

2.3.3. Sociální pracovník iniciuje a zapojuje se do diskusí týkajících se etiky se svými kolegy a zaměstnavateli a je zodpovědný za to, že jeho rozhodnutí budou eticky podložena.

2. 4. Ve vztahu ke svému povolání a odbornosti

2. 4. 1. Sociální pracovník dbá na udržení a zvyšování prestiže svého povolání.

2. 4. 2. Neustále se snaží o udržení a zvýšení odborné úrovně sociální práce a uplatňování nových přístupů a metod.

2. 4. 3. Působí na to, aby odbornou sociální práci prováděl vždy kvalifikovaný pracovník s odpovídajícím vzděláním.

2. 4. 4. Je zodpovědný za své soustavné celoživotní vzdělávání a výcvik, což je základ pro udržení stanovené úrovně odborné práce a schopnosti řešit etické problémy.

2. 4. 5. Pro svůj odborný růst využívá znalosti a dovednosti svých kolegů a jiných odborníků, naopak své znalosti a dovednosti rozšiřuje v celé oblasti sociální práce.

2.4.6. Sociální pracovník spolupracuje se školami sociální práce, aby podpořil studenty sociální práce při získávání kvalitního praktického výcviku a aktuální praktické znalosti.

2. 5. Ve vztahu ke společnosti

2. 5. 1. Sociální pracovník má právo i povinnost upozorňovat širokou veřejnost a příslušné orgány na případy porušování zákonů a oprávněných zájmů občanů.

2. 5. 2. Zasazuje se o zlepšení sociálních podmínek a zvyšování sociální spravedlnosti tím, že podněcuje změny v zákonech, v politice státu i v politice mezinárodní.

2. 5. 3. Upozorňuje na možnost spravedlivějšího rozdělení společenských zdrojů a potřebu zajistit přístup k těmto zdrojům těm, kteří to potřebují.

2. 5. 4. Působí na rozšíření možností a příležitostí ke zlepšení kvality života pro všechny osoby, a to se zvláštěm zřetelem ke znevýhodněným a postiženým jedincům a skupinám.

2. 5. 5. Sociální pracovník působí na zlepšení podmínek, které zvyšují vážnost a úctu ke kulturám, které vytvořilo lidstvo.

2.5.6. Sociální pracovník požaduje uznání toho, že je zodpovědný za své jednání vůči osobám, se kterými pracuje, vůči kolegům, zaměstnavatelům, profesní organizaci a vzhledem k zákonným ustanovením, a že tyto odpovědnosti mohou být ve vzájemném konfliktu.

Etické problémové okruhy Tyto problémové okruhy by měly být rozpracovány v rozšířeném kodexu, který by byl zaměřen na specifika sociální práce v různých oblastech. Sociální práce s jednotlivcem, rodinami, skupinami, komunitami a organizacemi vytváří pro sociálního pracovníka situace, ve kterých musí nejen eticky hodnotit, vybírat možnosti, ale i eticky rozhodovat. Sociální pracovník eticky uvažuje při sociálním šetření, sběru informací, jednáních a při své profesionální činnosti o použití metod sociální práce, o sociálně technických opatřeních a administrativně správních postupech z hlediska účelu, účinnosti a důsledků na klientův život.

A. Základní etické problémy jsou

- kdy vstupovat či zasahovat do života občana a jeho rodiny, skupiny či obce (např. z hlediska prevence či sociální terapie společensky nežádoucí situace), - kterým sociálním případům dát přednost a věnovat čas na dlouhodobé sociálně výchovné působení, - kolik pomoci a péče poskytnout, aby stimulovaly klienta ke změně postojů a k odpovědnému jednání a nevedly k jejich zneužití, - kdy přestat se sociální terapií a poskytováním služeb a dávek sociální pomoci

B. Další problémové okruhy,

které se občas vyskytují a vyžadují etické hodnocení a rozhodování vyplývají z následujících situací, kdy loajalita sociálního pracovníka s klientem se dostane do střetu zájmů - při konfliktu zájmu samotného sociálního pracovníka se zájmem klienta, - při konfliktu klienta a jiného občana, - při konfliktu mezi institucí či organizací a skupinou klientů, - při konfliktu zájmu klientů a ostatní společností, - při konfliktu mezi zaměstnavatelem a jeho sociálními pracovníky.

C. Sociální pracovník má ve své náplni roli pracovníka,

který klientům pomáhá a současně má klienty kontrolovat. Vztahy mezi těmito protichůdnými aspekty sociální práce vyžadují, aby si sociální pracovníci vyjasnili etické důsledky kontrolní role, a do jaké míry je tato role přijatelná z hlediska základních hodnot sociální práce.

Postupy při řešení etických problémů

1. Závažné etické problémy budou probírány a řešeny ve skupinách pracovníků v rámci Společnosti sociálních pracovníků ČR (dále jen Společnost). Sociální pracovník má mít možnost: diskutovat, zvažovat a analyzovat tyto problémy ve spolupráci s kolegy a dalšími odborníky, event. i za účasti stran, kterých se týkají.
2. Společnost může doplnit a přizpůsobit etické zásady pro ty oblasti terénní sociální práce, kde jsou etické problémy komplikované a závažné.
3. Na základě tohoto kodexu je úkolem Společnosti pomáhat jednotlivým sociálním pracovníkům analyzovat a pomáhat řešit jednotlivé problémy.

Etický kodex byl schválen plénem Společnosti sociálních pracovníků 19. 5. 2006 a nabývá účinnosti od 20. 5. 2006.